

Klanjam se v zbranem spos
nju pred spominom včeraj
nih bratov. Padli so v tem
ju za svar svojega naroda. Na nji
hovo mesto pridejo drugi. Mašču-
jejo jih in zmagajo!
Narodni Listy, 7. IX. 1930.

Germelj Lavo
kova 6/II
B L J A

STRA

GLASILO SAVEZA JUGOSLOVENSKIH

EMIGRANATA IZ JULIJSKE KRAJINE

ROMANSKA JEZIKOVNA MEJA

IN VPRAŠANJE ITALIJANI-ZACIJE NAŠIH KRAJEV

Na pobudo furlanskega filologenega društva »G. A. Ascoli«, se je osnoval odbor za izdajo italijanskega lingvističnega atlasa (z začetnimi črkami ALIT), ki naj bi pokazal današnje stanje italijanskih načinov in bi torej segel preko meje države, obenem pa upošteval v isti meri one romanske skupine, ki sicer ne pripadajo italijanskemu deblu, a se zaradi maloštevilnosti in nezadostne kulturne razvilitosti navadno približuje Italijanom. Gre predvsem za Retoromane v severni Italiji, med njimi nam najbliže Furlane, ter za Sardince. Družba, katere agilni vodja je profesor Bartoli, znan tudi pri nas kot raziskovavec zadnjih ostankov, pred desetletji izumrle, veglistične na otoku Krku, nabiravec gradiva pa njegov pomočnik prof. Ugo Pellis, je v svojih smernicah določila, da bo vzela v obranjanu tudi tujejezična ozemlja ob meji in manjše otroke neitalijanskega življa na polotoku (Albanci, Slovani v Campobassu, Grki, Madžari, cigani). Postopajo pri tem tako, da imajo zbranih več tisoč besed in povečini slike, ki jih ponazarjujejo. Nabiravec počake na sliko (človeško telo, igra s lepa miš in podobno) in vpraša, kako imenuje predmet ali slično v tem kraju. Vprašani so na ta način svobodni, izključeno je, da bi nabiravec sugeriral ali vsaj navajal ljudi, da bi odgovarjali, kakor si je sam že vnaprej zamislil in tako potvrdil dejstvo. Od tega postopanja kakor od imenje jezikoslovcev je torej pričakovati, da bo podana slika točna in kolikor toliko vredna in objektivna in ne bo nudila zgolj jezikoslovnega gradiva, namreč bo v marničem ponazorila kulturne in gospodarske stike, medsebejno vplivanje oz. ostre črte, ki ločijo bližnje pokrajine in ljudstva. V tem pogledu si bomo morali atlant, ka bo dovršen, ogledati tudi z naše strani, da ugotovimo sveze, ki smo jih imeli s Italijo, do časa, ko bo italijansko jezikovno stanje registrirano in na ogled znanstvenemu svetu, in obenem ugotoviti odločilno vplive, ki so nas preobražali, ki so naravno nas družili bolj s severom, ko z jugom.

Pozorni pa moramo biti še na nekaj drugih dejstvih. Pri popisovanju jezikovnega stanja ne bodo šli preko tujejezičnega ozemlja, marveč skušajo tudi v takih krajih, kolikor se pač da, ugotoviti romansko, ozitoma italijansko obliko, ki ji pod črto dodajo domačo, splošno rabljeno. Morda je pripraviti upoštevanje te smernice veliki natancnosti znanstvenikov, ki hočejo registrirati vse ozemlje v obsegu državnih mej. Gotovo pa je, da gre tukaj precejšnja mera stremljenju, pokazati postopno prodiranje italijanskega, assimilacijo tujejezičnih elementov. Potrjuje to misel simbolična figura rimske volkulje, ki doji mladiče, in napis: Abit Urbs orbem — Rim, večno mesto redi svet, prepaja svet s svojo kulturo. V zvezi s to staro doječje volkulje in pomemljivim napisom, ima tudi ta strogo znanstvena publikacija pečat političnega dejstva in znak italijanskega patosa, ki jem ga kar pustimo dokler ga seveda ne bo kdo zlorabil in potvoril v propagandne namene proti nam in te ne bi bilo v tej preveliki natancnosti, že sedaj pretiravanje resničnih dejstev, registracije samo navidezne, začasne, neorganiske resničnosti, ki utegne nevednežu vreči pesek v oči in ga omotiti.

Z izdatno podporo italijanske vlade, ki bi bila lahko tudi drugod zaslужila posnehanje, je izšlo že nekaj listov. Zateli so ob vznodi mejo, torej prav v naših krajih, kar je razumljivo, ker je izsel pokret iz Furlanije. Ze prvi površni pogled na karte mora tudi tuju odkriti, da gre tukaj za retoromanski element (Furlanija) ali vsaj zadnje romanske ostanke (Istra) in le v Trstu in ob istrskem obrežju za prave italijanske oziroma beneške oblike. Se opazuje pa je razlika med romansko zemljo, kjer je vsak kraj značen z enim ali več primeri, in med slovenskim in nemškim delom (Kanovska dolina, Karnija), kjer so italijanske oblike le redke in zgodlj v večjih središčih sejane, ne glede na to, da bi jih povečini lahko brez skrbi opustili, ker tu ne gre za avtohtono italijansko prebivalstvo, marveč le kratkotrajno, službeno naseljene italijanske učitelje, železničarje in podobne državne uradnike, morda redke trgovce ali kaj takega, torej ljudi, ki jim v naših krajih naravno ni obstanka, kakor kažejo ta kratka leta tujejeva vladovanja. Dasi so tukaj resnična dejstva odločno prekrita in v nekem pomenu potvorenja, se more vendarle tudi Italijan, in vsak tujejev ob takem zemljevidu, spričo belih praznin in opompi pod črto, ki odkrivajo obliko, ki jo uporablja tujejevno ljudstvo, zadostno prepričati, da gre tukaj za ozemlje, ki pričada drugemu, neitalijanskemu jezikovnemu in kulturnemu območju. In v tem je tudi velik pomen tega atlanta za poznavanje načega vprašanja med Italijani in med tujeji. Ne le to. Ni zaznamovana zgodlj meja

KAKO SU BILI PROTJERANI NAŠI SVEĆENICI IZ LOŠINJA

Interesantna priznanja trščanskog lista »Il Piccolo della Sera«

Trst, avgusta 1933. — Marco Di Druso, poznati trščanski novinar, koji se ranije zvac Drušković, napisao je u trščanskem listu »Piccolo della Sera« od 18 avgusta, na drugoj strani, članak pod naslovom »Il primo tricolore italiano a Lussingrande e la cacciata dei preti slavi dall'isola«. U tom članku govori se o dogodajima, koli su se zbilj u novembru 1916 u danima prevrata i veliča se talijansko gradijanstvo Malog i Velikog Lošinja, koje se navodno ponilo upravo herojski u tim danima. Tu se govorilo, kako je bio osnovano talijansko narodno vijeće u Malom Lošinju i kako je bio taj grad odmah prvih dana prevrata proglašen talijanskim itd. U Veliki Lošini donio je prvu talijansku zastavu neki Comici. On je došao 1. novembra u jedanaest i pol sati ujutro u Veliki Lošinj s talijanskom zastavom, koju su napravile žene u Malom Lošinju tajno. U Malom Lošinju tega su se dana, navodno, bojadisale sve tkanine u crveno i zeleno, da bi se pravile talijanske zastave, i ona zastava, koju je Comici nosio u Veli Lošinji bila je još svježa, mokra od bojadisanja. Narod je bio u taj sat u crkvi i kad su izšli iz crkve naši ljudi opazili su, da je na jednoj zgradi izvješena talijanska zastava. Oborili su vičući na tu kuću i skinili su zastavu. Kako »Piccolo« u svom dramatskom opisu to kaže, narod je bio vodjen od našeg fratra Bernardina Baričevića, koji je digao svečeničke sukne i na čelu naroda jurišao na zgradu, u kojoj je bio talijanski cirkol i na kojoj je zastava vjesila. Za fra Baričevića kaže »Piccolo« da je bio najfanatičniji politikant i da je mrzio sve što je talijansko, pa je zato morao biti od talijanskih vlasti, nešto kasnije, i interniran. (Kako je poznato, fra Baričević je neko vrijeme bio u Kafcu u Diačkom istarskom internatu, kao prefect, a pred nekoliko godina je umro. Op. ur.).

U svom članku »Piccolo« dalje govori o uzornom držanju Talijana u danima od 1. i 4. novembra i o borbam, kole su se vodile tih dana izmedju Talijana i Slavena u Lošinju. Dne 4. novembra ušla je u lošinski luku prva talijanska ratna ladja »Orsini«, a dan zatem okupirali su morza historiju.

CERKEV V JULIJSKI KRAJINI

Razočaranje premških občanov.

Postojna, avgusta 1933. — (Agis) — Letos se je vršila birma na Premu. Poleg domaćih birmancev jih je prišlo mnogo iz bližnjih krajev, tako da jih je bilo preko 120. Bismo je delil tržaški škof Fogar, ki se je zahvalil za sprejem v slovenskem jeziku. Nemalo razočaran pa so bili ljudje, ko je vzdeleni v cerkvi pridigal v italijanskem jeziku, kar je naredilo na vse prisotne zelo mučen vtis.

ITALIJANSKI DUHOVNIK V KRKAVCIH.

Preteklo nedeljo je bil vstoličen v Krkavcih novi župnik don De Grassi. Med slovensko sv. marveč je imel silno patriocien govor in po maši je pribredil gostom, to je fašistom iz Kopra banket. O dogodku je izdal tiskovni urad fašistične stranke v Kopru poročilo, ki z zadovoljstvom ugotavlja, da je De Grassi prvi italijanski duhovnik v Krkavcih. Našim bravcem hodo še nekoliko v spominu dogodka in številni incidenti v Krkavcih. Krkavci so povsem slovenska

vas, v kateri živi nekaj plačanih renegatov. Ti so s pomočjo fašistov iz Kopra tako terorizirali vernike in duhovnike, da je moral tržaški škof za več časa zapreti cerkev. Fašisti so s silo pregnali vse slovenske duhovnike in jih večkrat tudi dejansko prepleli. Tržaški škof je pozneje odredil dvojezičnost v cerkvi, toda tudi to ni nič pomagalo in končno je pod pritiskom fašistov prišel na povsem slovensko faro italijanski duhovnik in uvedel italijančino v cerkev. — (Slovenec).

OB PRILIKI BALBOVEGA POLETA

St. Peter na Krasu, avgusta 1933. — (Agis) — V soboto dne 12. t. m. je bil ves St. Peter »praznično« razpoložen, vsled srečnega pristanka Balbove ekspedicije. Razobezšene so bile trobojnica, radio pa je prenašal iz Rima oficijelen sprejem. Te stvari se nas danes res zelo tičejo!

med slovenskim, odnosno nemškim in italijanskim življem. Na slovenskem ozemlju nabrani primeri govore jasno, da gre tukaj za novejše priseljence in se prodiranje italijanskega elementa, če je o tej zadevi sploh mogoče resno razpravljati, vsaj na podlagi zapisanega gradiva — ne vrši načrno, organsko iz življenjske nujnosti, ali kulturne premoči na nas meječega romanskega soseda.

Naj vzamemo samo primer: Za glavo uporabljajo Furlani, ki so vendar edini naši sosed na zapadu slovenskega ozemlja, izraz »čaša«, v Istri se sliši »kapo«, »kape«, le v Trstu, kjer je še v novejših stoletjih na škodo furlanske prevladujo beneško načrje, imajo: »testa«. In kljub temu kažejo vsi na slovenskem in hrvaškem ozemlju najdeni primeri le pravo italijansko, na polotoku domače obliko: »testa«, kar mora začuditi tudi Italijana, ki bi verjet pravljicam o prvotnem lašču življu. Zakaj edino načrno bi bilo, da bi našli oblike, ki bi tvostile nadaljevanje s furlanskim ali istrskim romanskim, kar bi govorilo, če že ne o prvotnem italijanskem značaju, pa vsaj o prediranju furlanskih oblik, torej o naravnih ekspanzijah italijanstva v naše kraje. Dejstvo je namreč, da je večina romanskih

tujk med Slovenci, izposojenih že v starih časih prav iz furlanske, ki je vladala takrat tudi v Trstu.

Zaznamovani primeri torej pričajo, da je prodiranje tujejeva elementa v naše kri umetno, od države pospeševano, da v zemlji ne more najti pravih korenin, kar je najbolj odločilno in usodno in ne dosti manj pomagalo prave zaslombe, mostu, ki bi bil živ vez kompaktnim romanskim ozemljem in obenem stalen vir svežega dotoka v nove naselbine.

Zato je bilanca laških uspehov o assimilaciji našega ljudstva izredno klaverina, kljub milijonom, ki so jih razdelili, kljub učiteljem in učiteljicam, ki so jih poslali k nam in njihovim pravljicam, befanam, zanositim govorom in proslavljenju vsega italijanskega, kljub vsemu še tako intenzivnemu sistemu potujočevanja.

Raznovrstni in zelo dragi poskusi, ki je

je pregledalo ne samo za seboj u

zgodovini, marveč mimogrede, propad tolikih nasilnih sistemov šolanja in vzgojenja, v času, ko ljudje življartijo brez dela in dan na dan stradajo in se s tako vnetno poganjajo za povzdigo človeške duše, je prava socialna in kulturna sramota, ki so jo zmožni zasplojiti ali domisljati inteligenčni in predvsem udobno sito meščanstvo. Saj vnetost in požrtvovnost ne bo dosti pomagala. Stvari se rušijo včasih nepričakovano, včasih pa še zgrajene niso. In če imajo v svojem imenu ali grbu ali geslu Dantega, samo povedo, kako skobano gospodarske oblasti in sodnika, kakor sužnja v jarem krivice.

Zgodovina govori drugače. Pravi da Romani kljub udobnosti in favoriziranju skrbajo nikjer niso napredovali in da je naša jezikovna meja na zapad skoraj domala ista kakor ob prihodu naših prednikov. Furlani nimajo interesa, da bi šli med nas in se na našimi ljudmi še precej razumejo, Tržaščani pa rajši lepo ostanejo v svojem blžnjem mestu in jim ni, da bi se borili s kamnom. Za druge pa se ni batiti. Je že precej poskrbljeno, da se jim ne bo stožilo nazaj. Le škoda, ker bodo veliko in dosti naših in našega ubili. — L. Legija

ODLOŽITEV EMIGRANTSKEGA KONGRESA V LJUBLJANI

Lanjski emigrantski kongres v Beogradu ter poslednji dve seji direktorija so določili, da se ima letosnji emigrantski kongres vršiti kot lanjski v prvi polovici meseca septembra. Med tem časom so pa v poslednjih tednih pričela vsa narodno-obračunna društva v Sloveniji s pripravami za veliko proslavo o prilici petindvajsetletnice ptujskih dogodkov.

Ker sličilo težki ptujski dnevi iz leta 1908 v mnogem na težka leta pregašanja našega naroda pod Italijo ter da omogočimo vsem emigrantskim krugom popolno neovirano udeležitev pri ptujski pravoslavni, je ožle zvezno emigrantsko vodstvo na prošnjo večine emigrantskih in nacionalnih društev odložilo emigrantski kongres v Ljubljani, ki se je imel vršiti dne 10. septembra, na dan 24. septembra. S preložitvijo kongresa na kasnejši datum, podaljšuje zvezno vodstvo rok za vlaganje društvenih predlogov do 10. septembra. Dnevni red kongresa pa ostane isti.

Pozivamo vse emigrante, posebno one v Sloveniji ter v Zagrebu, da se po možnosti udeležijo v čim večjem številu spominskih dñih v Ptuju in Celju.

LJČNOST NOVOG RIJEČKOG BISKUPA

Trst, avgusta 1933. — Trščanski »Piccolo« piše o ljčnosti novog riječkog biskupa, pa kaže medju ostalim, da se Mons. Santin rodio 9. decembra 1895. u Rovinju i da je vrlo mlad ušao u koperski seminarji, gdje je bio odmah začašen z bogat riječke inteligencije. 1914. prešao je u bogosloviju v Gorici, koja je za vrijeme rata bila premještena u Kranjsko. Zaredjen je za svečenika 1. maja 1918. i bio je postavljen u Černici (ili možda u Krnici) u Istri, ali več koncem rata postaje koralni vikar i župni pomočnik puljske katedrale i sekretar generalnog vikara, pokojnog mons. Višingera. Kasnije se upisao na univerzu u Paviji i postao je doktorom socijalnih znanosti. 1931. biskup porečko puljski imenovan ga je kanonikom teologom puljske katedrale, a 1932 puljskim župnikom. »Piccolo kaže«, da je odličan svečenik i vrlo raden i aktivn v svim pravcima. Naročito je zaslužan za puljsku župu. Mnogo je učinio za popravak puljske katedrale, izdavao je list »La voce della basilica«, osnivao je katoličke organizacije, naročito omladinske, zauzima se za uboške domove i za vježnike v školama. To su sve interesantni podaci, koji i nas interesuju v vezi s njegovim imenovanjem za riječkog biskupa. On pozna i naš jezik.

NAMESTITEV NOVOMAŠNIKOV.

Letosnji novomašniki v tržaško-koprski škofi nastopajo v najkrajšem času svoja mesta. Križmančič (Crismani) Franc pojde za župnega upravitelja za fari Brdo in Šumbera ob Cepičkem jezeru; Polde Miklavčič (kateremu su ispremenili ime v Niccoluzzi) za župnega upravitelja dveh far, in sicer Dolenje vasi in Vranje pod Učko; Mirko Vecchiet za župnega upravitelja far Boljum in Paz; Sime Milanović poide v Cere pri Žminju. Viday Jože gre iz Cer v Tinjan in Gulič Alojzij z Dolenje vasi v Brest, odkoder bo upravljai tudi Slum. Pomanjkanja duhovnikov je v tržaško-koprski škofi tako veliko, da morajo duhovniki upravljati po več župnih obenem. — (Slovenec).

Letosnji novomašniki v tržaško-koprski škofi nastopajo v najkrajšem času svoja mesta. Križmančič (Crismani) Franc pojde za župnega upravitelja za fari Brdo in Šumbera ob Cepičkem jezeru; Polde Miklavčič (kateremu su ispremenili ime v Niccoluzzi) za župnega upravitelja dveh far, in sicer Dolenje vasi in Vranje pod Učko; Mirko Vecchiet za župnega upravitelja far Boljum in Paz; Sime Milanović poide v Cere pri Žminju. Viday Jože gre iz Cer v Tinjan in Gulič Alojzij z Dolenje vasi v Brest, odk

BAZOVICA

6. SEPTEMBRA

Samo smrt in bolečine so vstajenja in življenja nada.
Al. Gradnik.

Odjeknila je salva in v vse štiri vetrove je planil krik: »Gortan! Gortan! Gortan! Gortan!«

Preljetel je morja in oceane, razlil se po bučnih mestih, prekoračil vse meje, planil v doline, lezel v hribe in se zajedel v sarmotne grape.

Ta krvavi krik me je dohitel v zapuščeni grapi, kjer sem ždel svoje pusto življenje iz dneva v dan. Zaril se mi je v srce in ga preplavil, da je moja slednja misel upila: »Gortan, Gortan!«

Gortan?

Včeraj meni se neznano ime neznanega človeka. Ko pa je planil iz doline v našo grapo krvavi klic, je srce zatreptalo. Jokal sem za fantom, ki ga nisem poznal. Sprejel je trpljenje vsega našega ljudstva na svoje rame in je šel na Golgoto za nas vse. Za vse, tudi zame. Zgalo me je v duši venomer in ponavljalo: »Tudi zame, tudi zame. Jokal sem, stisnil sem pesti. Bolečina v prsh pa je bila vse večja. Ta ni našla ishoda. Sam sem bil med ljudmi, ki bi mojih solz in žalosti ne razumeli. Sel sem v gozd, preko polj in tračnikov. Brez smotra in bez cilja sem bolidil po stezah, a duša je trpela: »Gortan! Tudi zame! Gortan!«

Zbežal sem v mesto! Tudi tam je vpilo, da je prevpilo mestni hrup: »Gortan, Gortan!« V obeh so me še vedno skelele s težavo zadržane solze. Nepotolažen sem se vratal v svojo zapuščeno grapo. Sel sem po klancih. Okoli meni temo jesenske noči, v meni ena sama misel: Gortan!

Hipoma zaslutim, da koraka nekdo poleg mene. Vladimir Gortan! Ne verujem v duhove, vendar vem: poleg mene stopa Vladimir Gortan. Nisem se ozrl. Vedel, sem, da bi ga ne videl, ker so ga videle le moje duševne oči. Zazdela se mi je, da me potvodi po istrških klancih.

Gortan pa je pričoval. O svoji materi, o svoji kršni in ubogi Istri in o svoji ljubezni do nje.

Moja misel je dvomila: »Kako si mogel tako ljubiti to ubogo Istro, ki Ti ni mogla dati niti kruha.«

O, zemlja, zemlje — mati! Če nimaš kruha, daj mi kamen; še ob kamnu Ti bom prepeval, je govoril Gortan in začutil sem, da je rastel, zrastel v nadčloveško velikost. Takrat me je prešinila misel: Veli Jože!

Veli Jože, močan kot lev, ponisen kot ovea. Veli Jože na beneški galeji. Potem je Jože izginil. Niso ga našli. Živel je med ljudstvom; istrski kralj Matjaž. Provadili in njihovi birti so ga iskali, dolgo so ga iskali. Končno so ga ujeli. Uknlenili so ga in odgnali v Pulj. Tam so ga ustrelili v hrbot. Velega Jožeta — Gortana.

Pa ni bil samo jagnje, bil je tudi lev. Ko je zbežal z galeje, je že bil bolj lev kot jagnje. In vedno bolj, vedno bolj. In ko so ustrelili Vladimira Gortana, je plantilo preko izmučene Istre:

Veli Jože — Vladimir Gortan!

V tistem trenotku se je rodil novi Veli Jože, Vladimir Gortan in se vselil v vse naše duše...

Tako sem spoznal in domel Vladimira Gortana na samotnem klancu, ko sem se vratal v zapuščeno grapo. Moja duša je zadobila mir, solze so se v očeh posušile. Niti več ni Gortan v moji duši človek; on je nas svenčil in borec. V srcu pa se je porodila prizega in molitev: Vladimir Gortan!

Odjeknila je salva in v vse štiri vetrove je planil krik: »Bidovec! Marušč! Miloš! Valenčič!«

Preljetel je morja in oceane, razlil se po bučnih mestih, prekoračil vse meje, planil v doline, lezel v hribe in se zajedel v sarmotne grape.

Ta krvavi krik se mi je zaril v srce in ga preplavil, da je moja slednja misel upila: »Bidovec! Marušč! Miloš! Valenčič!«

Moja misel je krvavela, ko je spremjal te fante na njihovo Golgoto. Vse postaje križevega pata je prehodila z njimi in bilo mi je, kot da mi bičajo in trčejo srce. Pa vendar sem se zgrozil nad samim seboj:

»Kako, da se mi oko ni zasolzilo?! Za Gortanom sem jokal. Nisem ga poznal in šele njegova smrt ga je rodila v mojem srcu. Sedaj pa so usmrtili štiri, med njimi dva prijatelja, Ferda in Franja. Z njima sem delal, se boril, upal in hrenpel.«

Vstali so v meni spomini na one čase, ki smo jih preživeli skupaj. V meni so se obnovili vsi naši razgovori, vse naše poti, vse naše delo. Živo sta stala Ferda in Franjo pred meno. A čutil sem, da sta zrasila in da sem pred nekdajšnima prijateljima majhen, majhen. V mislih sem ju prosil: »Oprostita, da ni bilo po vajini smrti solze v mojih očeh, da ni žalost v mojem srcu, prijatelja.« Takrat se mi je Ferdo nasmejal in neučakan, kot je bil v živeljenju, mi je ponovil: »Kaj bi z žalostjo, saj ni tako hudo.«

Pogledal sem v globino svojega srca. V resnici, tam ni bilo žalosti. Umrla je tisto noč, ko me je spremjal po strmem klancu Vladimir Gortan. Takrat, ko je zrastel v Velega Jožeta in vstopil kot svetnik in voditelj v moje srce, je izginila žalost iz srca. In ko so odjeknili bazovski streli, je bilo moje srce kot bazilika, ki čaka s široko odprtimi vrati, da prineseo v procesiji podobe svetnikov. Poleg Gortana so bili že pripravljeni štiri prostori, ki so spredeli štiri nove svetnike — mučenike.

Zalost ni bilo v mojem srcu. Bila pa

BENITO MUSSOLINI NA FRONTI

i nacionalni karakter Julijske krajine

Trst, avgusta 1933. — Dne 20 o. mj. priredjene su na jednom sektorju bivše talijansko-austrijske fronte, u Val Borgagli, velike fašističke svečanosti. Toga je dana tamo uklesan u hridi napis, koji podsjeća na ratne dane Benita Mussolinija, koji se u tom kraju borio kao običan bersaljer. Napisano je:

»Ovdje je Benito Mussolini, talijanski vojnik, borac, potvrdio plemenitost žrtve za domovinu i dao opomenu i podstrek budućim generacijama.«

U tom je kraju Benito Mussolini bio kao vojnik svega mjesec dana, od 28 marta do 28 aprila 1916., i o tome govori u svom poznatom ratnom dnevniku. O svečanom otkrivanju te spomen ploče pisala je vrlo opširno i na poznati način čitava fašistička štampa, a naročito trščanska, koja u tome vidi novi dokumentat talijanstva Julijske Krajine i novi talijanski biljeg nad ovom zemljom.

Mi se medjutim sad ponovno sjećamo Mussolinijevog ratnog dnevnika, baš u vezu s slavenskim karakterom pograničnih krajeva, koji su u vrijeme rata tvorila talijansko-austrijsku frontu. Istra je o tome u svoje vrijeme pisala, ali dobro je, da se to ponovno, baš u vezu s ovim paradama, opet osvježi. Mussolinijev ratni dnevnik je interesantan dokument, koji ne smijemo nikada zaboraviti, kad govorimo o slavenskom karakteru Julijske Krajine, a naročito ne danas, kad se toliko govor o reviziji granica.

U izdanju »Libreria del Littorio« Rim, izašla je u talijanskem originalu, a u izdanju »Amalthea« Verlag u njemačkom prevodu knjige pod naslovom: »Il mio diario di guerra«, koju je napisao Benito Mussolini.

Odmah u početku knjige priznaje Mussolini, da ima čak i u predratnoj Italiji Slovenaca. Na stranici 17 talijanskog izdanja stoji:

»15. septembra.

Odmor u Senpetru ob Nadiži. Prva od sedmoro općina, u kojima se govoriti slovenački jezik. Za mena ne razumljiv...«

Na strani 18 istog izdanja čitamo bilješku Mussoliniju:

»Nakon napornog marša eto nas u Robiću, prvom austrijskom selu.

U Robiću odmor od nekoliko sati. — Padamo u jedinu gostionu.

Opativ jednog dječaka od nekih 7-8 godina, koji drži ručiće sisaljke i poslužuje nas vodom. Pitali ga:

— Kako se zoveš?

— Stanko.

— A dalje?

Dječak me ne razumljiv i ne odgovara. Pitam jednu djevojku, koja prolazi kroz dvorište.

— Zove se Urbančič.

Potpuno slovensko ime.«

Tako kaže Mussolini. A malo kasnije na stranici 19 govoriti nam Mussolini opet:

»Natpis, koji sam našao dva kilometra pred Kobaridom na jednoj zadužbenoj kapelici uz samu cestu glasi:

Nikdar noben še ni bil zapuščen.

Ki varstvo Marije je bil izročen...« Kod prepisivanja ovog natpisa, desilo se da je od Mussolinija na više mesta netačno prepisan. Prepis, kako je objavljen tačno u uvodno spomenuto tom talijanskem izdanju, odnosno prepisan od Mussolinija, glasi:

Nikdar noben se ni bil zapuščen.

Ki varstvo Marije Bil izognen.

Ali nije glavno ovo, da li je prepis Mussolinijev tačan ili ne, glavno je da Mussolini najprije konstatira, da u prvom selu preko predratne granice talijansko-austrijske nalazi u jedinoj gostionici u selu slovenačku djecu, koja ne razumljuje talijanski osim par riječi; glavno je nadalje, da Mussolini nalazi u samu granicu uz ceste kapelice sa

PROGON NAŠE KNJIGE U JULIJSKOJ KRAJINI

i čudjenje fašističke štampe

Trst, avgusta 1933. — Poznato je, jer je o tome bilo govora več mnogo puta u štampi, da Italija oštiro progoni svaku našu štampanu riječ i da se po našim selima u Julijskoj Krajini progoni naša knjiga i naš čovjek, ako se samo posumnja, da ima neku slavensku knjigu. Već je više puta bilo zbog toga i hapšenja i osuda pred redovitim sudovima, koji su zaključili, da je čitanje neke nedužne slavenske knjige, pa i nabožnog i privrednog sadržaja, kažnjivo. Mogli bismo navesti i imena ljudi, koji su bili zbog knjige osudjeni, ali bi spisak bio preopširan.

Kad to sve znamo, onda nas mora tim više, da začudi ono, što čitamo u Mussolinijevu listu »Popolo d'Italia« od 23. o. mj. pod naslovom »Le notizie romanzate«. U tom se članku kaže, da

je v njem bolest našega ljudstva, bilo je v njem trpljenje naših mučenikov. Iz teh čustev je zrasla nova prizega in nova molitev: »Bidovec, Marušč, Miloš, Valenčič, vodite nas do maščevanja, do zmage. Mi Vam ostanemo zvesti v vekov vekov. Amen.«

Oko je bilo suho, duša je bila mirna.

slovenskim natpisima. Takvih kapelica ima među našim narodom, a osobito među Slovincima mnogo. Početak ovih kapelica leži daleko u srednjem vijeku, kad su po Evropi harale svakojake kužne bolesti, kad su u naše krajeve dolazili Turci, jednom riječi, kad su naši krajevi bili izloženi ne samo bolestima, već i najrazličitijim ratovima, prolazu vojska itd. Takve su kapelice dakle jašan znak, koji je narod u tim krajevima domaćin.

Citajući dalje Mussolinijev ratni dnevnik, nalazimo na svakoj stranici slovenska imena brda, rijeka i sela, — imena, koja se danas brišu sa zemljopisne karte, kao da ih nikad nije bilo. Međutim je sadašnji vodja fašizma u svom ratnom dnevniku sam postavio dokument, koji svjedoči, koja su prava imena tamošnjih sela, brda i rijeka.

Jedno karakteristično mjesto nalazi se na stranici 88, gdje Mussolini govoriti (u to vrijeme nalazi se on na sočkoj fronti):

»Ovdje nitko ne kaže: — Idem u svoje rodno mjesto.

Kaže se: — »Vraćam se u Italiju!...«

Tim riječima zabilježio je Mussolini tačno rasploženje medju talijanskim vojnicima na Soči. U njima je bio osjećaj, da se ne nalaze u svojoj zemlji, da se nalaze u jednom stranom svijetu, da se nalaze medju strancima. Iz toga rasploženja izvire ono: »Vraćam se u Italiju!, to jest medju svoje ljudi iz tudjinstva. Danas Talijani prikazuju krajeve oko Soče, trščansku i istarsku zemlju kao nešto prvo bitno talijansko. Danas i Mussolini naglašuje, da su ti krajevi talijanski, ali je to užaludno naprezanje. Oni će krajevi za Talijane ostati uvijek tudji, ostati će to krajevi, u kojima će se osjećati — ma da su sada kao gospodari — sigurno uvijek kao tudjinci.

Na stranici 10-toj talijanskog izdanja nalazimo:

»15. februara.

Caporetto. (Kobarid). Četvrti put prolazi kroz ovaj mali slovenski gradić, kojega su naši zauzeli čim su prešli granicu. Nema promjena. Gradić mi se čini uredniji, gotovo pomladjen — ali mirniji i ostavljeniji. Malo ima vojnika i malo kola. Veliki promet i prvi mjeseci rata ostao je isti, ali je sada otklonjen u okolnu gradicu, gdje se nalazi vojnički grad sa širokim ulicama i prostornim trgovinama.

Ni stanovništvo se nije promjenilo. Zavirio sam u nekoje dućane i još uvijek nalazim ona zagotonjena, koja sam vidio prvi put. Ne! Ovi nas Slovenci još ne vole. Oni nas trpe silom prilika i sa slabom prikrivenim neprijateljstvom.«

Nikako ne možemo poreći, da ima Mussolini dobre oči. On je tačno vido, što misle autohtoni stanovnici one zemlje. Kad bi i danas prošao kroz te iste krajeve, vidi bi na licima ljudi po prilikom isti izražaj nepovjerenja i neprijateljstva domaćina prama tudjincu, koji si silom dolazi u kuću.

Mussolinijev ratni dnevnik jedan je dokument više o slavenstvu krajeva, koji su »vojničkim vrlinama« dobiveni od Italije poslije rata, a ne za vrijeme rata, kao što to kušaju Talijani sada da pretstavljaju. Jer širok je svijeta poznato, da su došli u te krajeve sa biznjim barjacima.

I dobro bi bilo, da se taj dokument, koji je već preveden na njemački jezik, prevede barem u glavnim točkama, koje nas interesuju i na druge jezike, te dade na informaciju državnicima stranih država.

U povodu otkrivanja spomen ploče Benitu Mussoliniju na blvšoj fronti mi se ponovno osvrćemo na Mussolinijev ratni dnevnik i upozoravamo na taj dokument.

zbog nekih osuda na Malti

je na otoku Malti engleska vlast osudila nekoliko engleskih državljanina zato, jer su čitali nekoje nedužne knjige. »Popolo d'Italia« kaže: »Izgledalo bi nevjerojatno, kad ne bi bila istina.« A zatim kaže taj list, da engleska policija sada više ništa ne zaostaje za famoznom ruskom Ohromom, kad je već počela da progoni ljudi i zbog čitanja knjiga. »Popolo« kaže, da će mnogi misliti, iako se proces vršio zbog čitanja knjiga, da optuženi nisu ipak osudjeni, ali onaj, ko bi tako mislio ljuto bi se varao.

»Čini nam se da sanjamo. Da li smo

u 1933 godini ili u srednjem vijeku?« pita se razumije se sa zgrajanjem »Popolo d'Italia«.

KAKO SE USTVARJAJO HEROJI ITALIJANSTVA JULIJSKE KRAJINE

Z LAŽJO IN SLEPARSTVOM!

Slučaj Stefanije Šilič (Sillich)

Italijanski heroji iz našega ozemlja so žalostne figure in dvomljive vrednosti in tudi premojih! Zato je dober vsakod, kaj lahko služi za novega heroja, najs se bo zločinski, renegatski, miličar ali obupanec ali se kaj bolj žalostnega! Med nove junake so vsili tudi neko ubogo dekle, neko Stefanijo Šilič (ali Žilič), po njih pisavi Sillich.

Mario Granbassi je junakinjo odkril in ji napisal slavo v pompoznom parolonskem članku v nedeljski številki tržaškega »Piccola« z dne 6. oktobra 1932. Posebna številka se je razposlala v svet, v inozemstvo. Iste dne je tudi tržaški radio zatrobental v svet to novo politično laž, ki je odjeknilo v večini italijanskih listov in v mnogih inozemskih. V radiu sta proslavili svojo junakinjo dve šolarki, da je bila komedija polna!

Njen oče je bil mogoč renegat, Sloveč, na vsak način mlačen »triestin«, ki je vrgel sram tako, da je na oni strani fronte stoji v laške vrste. (Če smemo temu verjeti!) Res je namreč to, da so Italijani med letnikoma na zelo nesramen način nabirali prostovoljce. Mati je bila Poljakinja, vendar: »fiera patrionta (d' origine polacca)«! Nehote se spomni Marina Bega: »Kukuruzov, italiano puro sangue!«

Zakaj je Štefanija zbežala od doma in kam, tega nihče ne ve! Fakt pa je, da je izginila brez sledu! Njena »priateljica« je skuhala z Granbassiom cel heroizem, stokrat nemogočo pravljico, da je skočila v vodo, da bi plavajoč dosegla italijanske čete in brata, in postala sestra rdečega križa v italijanski armadi! Govorilo se je, da je »ekočila« v morje, torej o samomoru, a trupla niso našli. Mario Granbassi, da bi naredil komedijo verjetnejšo, je prej poskal med utopljenkami tistega leta in imel še srečo: neko sestro rdečega križa so našli pod Nabrežino, v morju koncem oktobra ali začetkom novembra. Tukaj je dobil avtor tega heroizma drugo poteko: junakinja je hotela postati sestra italijanskega rdečega križa!

Dokazati za svojo junakinjo, da je res hotela plavati v Tržič, je misil z utopljenko pod Nabrežino! Ta naj bi dokazala, da je res plavala, čeprav je jasno, da bi jo voda prinesla mrtvo tako daleč! V tej naj bi bil dokaz, da je Š res mislila v italijanski rdeči križ. Tukaj je še prava trditev, tukaj je »dokaz«, ki se glasi: Šiličeva je utopljenka izpod Nabrežine, torej je res junakinja za italijansko, Granbassi je zelo spreten, ali se premalo napram našim ljudem, ki vedo resnico, namreč, da je utopljenka, ki je pokopana v Nabrežino, v morju koncem oktobra ali začetkom novembra. Tukaj je dobil avtor tega heroizma drugo poteko: junakinja je hotela postati sestra italijanskega rdečega križa! Nam pa gre tu za italijansko metodo, kako je perfidna in zvita, nesramno sleparska. Če pomislimo, da je to igra z nesrečnicama, z mrljiči, je to podlost! Ta vzor dokazovanja je Granbassi priobčil v »Piccolo« dne 18. novembra lanskoga leta pod dolgim in mastnim naslovom: La salma dell' eroica fanciulla triestino Stefania Sillich tratta dal mare a Santa Croce, riposerebbe nel campo santo di Aurisima!

Sumljivo je že to, da je Granbassi štirideset dni po bombi v svet o novi herojni odkril njen grob, medtem ko ga njeni držina ni mogla najti v 17ih letih! Našel je nekega Lucijana Gradeniga, ki je privlekel takrat utopljenko na subo. Besede tega človeka je ponekod tako napisal, da se nam zde upravičeno sumljive. Ta Gradenigo n. pr. ne žira imenovati kraja, kjer se je to zgodilo. Bil je vojak 5. polka, ki je stražil obalo od »rimskih kamnolomov« (Cave romane) do »svetokrižkega portiča« in še malo dalje (Pazi: o Sesljanu ni govorova teji črti!) Neke noči koncem oktobra ali začetkom novembra (! paziti na časi!) 1915 je stal na straži »al limite del bacino dell'Aurisina, presso la sorgente sulla scogliera di Sistiana« — Pri Brojnici (to je pristno ime za »Aurisino«, ki obskrbuje z vodo Trst in okolico) na sesljanskih skalah. Pozicija je takale:

Obala: morje
breg Sv. Križ [Sta Croce] Nabrežina [Aerisina] Sesljan [Sistiana]

Pri Brojnici torej ni mogoče govoriti o sesljanski »scogliera!« Truplo so potegnili iz vode med Nabrežino in Sv. Križem, so ga nesli v Križki breg in iz Sv. Križa v Nabrežino! Kie je tukaj Sesljan? Sam avtor članka ima v naslovu, da so utopljenko nesli v »Svetem Križu«, ker je tja spadala Brojnici. Ljudje so pa imenovali utopljenko »Sesljana« in boječ se upravičeno, da ne bi kdo sumnil, da se je ta vrgla tam v morje, sta junaka identificirala Brojnico s Sesljonom. Da bo zadnji dvom izključen, se to: Popolnoma izključeno je hodiť straži ob obali od Brojnice do Sesljana, ker zapirajo velikanske skale pot. Tudi Gradenigo ne pravi, da je hodil (proti Sesljanu!) ker je bil na straži vodovoda (alle »pompe!«) Kjer je kaj nengodnega, naredi konfuzijo, da se nikdo ne vpraša, čemu »l' annegata di Sistiana!« Ce je bil pri Brojnici (Aurisina) ni mogel biti pri Sesljanu (Costieira di Sistiana, po priloženi fotografiji), še manj »sulla scogliera di Sistiana«, to je »na skalah sesljanskih!« Ze to meče slabu luč na Gradeniga (nevreden, da bi bil imenovan), ki kot vojak »ne more določiti pozicije. V članku je utopljenka povsod imenovana »l' annegata di Sistiana«, celo

kot nadpis oddelka v članku. Ta Gradenigo je torej spoznal v fotografiji, ki jo je prisel »Piccolo« 6. oktobra, utopljenko iz Brojnici. A to je nesramno sleparstvo! Dekle je bilo v vodi 7–8 tednov, je imelo popolnoma izpremenjen obraz (»distatto«, pravi Gradenigo) in ga je bilo vendar spoznati (era riconoscibile)! Odkod naj en to ve, ki je prej ni nikdar videl? In če se niemu zdi, da eksistira kakšna podobnost med sliko Šiličeve in zabušlim obrazom ženske, ki je plavala 7–8 tednov v morju, se takemu dozdevanju nesme dati nobene vere! Medtem je minilo 17 let! Utopljenko je videl proti 2 uri poноči, mogoče niti eno uro, ker je ob 2 urah že končal službo! In sedaj naj se mu vrne spomin po 17 letih, ob pogledu na fotografijo in še reproducirano na časniškem papirju!? In če bi to bilo tudi mogoče, je še vedno zabuhal obraz utopljenke »podoben fotografiji Šiličeve, nikakor ne normalni, živi, neizkvareni obraz! Naj bo k temu še dovoljno pripominiti, da je Šiličeva po »Piccolo« fotografiji nekako »zabuha«, ima širok, debel obraz, velike nabrekle ustnice.

Pokopali so jo v Nabrežini. V nabrežinski župniški mrtvaški knjigi tudi stoji: »Utopljenja ženska — Antonija Cattaro iz Trsta — najdena v morju, proti Brojnici — ostala je v vodi 6–8 tednov — pokopana je na pokopališču v levem kotu pri vhodu. Takratni župnik, gospod Vodopivec, pa ne napisal nene tako, meni nič tebi nič, brez nobene pripombe, brez nobenega vprašanja, ime in priimek in odkod je. Zato je moral imeti človeka, ki mu je to potrdil, oziroma izpovedal. Dokumenta ni imel, torej ni to kopiral iz kakega lističa, ker bi stali tam tudi drugi podatki. Gospod Granbassi »misli«, da je gospod Vodopivec dobil ime iz kakega dokumenta s tem falsificiranim imenom, katerega si je dekle ušivalo v obliko, da bi je ne spoznali, če bi jo avstričci ujeli. Čeprav je bil Gradenigo pri najnatančnejši preiskavi mrljice, pri kateri niso našli nobenega papirja: »nessun documento che possesse attestare l'identità«. Preiskavo trupla je vodil officer, profesor Deutscher z dunajsko univerzo zato smo lahko prepričani, da pri mrljici ni bilo ničesar pisane, še celo ne, ker je hotela navidezna Šiličeva vendar oslepiti avstrije za ime in ga torej ni tako strašno skrila, da bi ga ne našel ne officer na profesor. In vendar stoji v knjigi ime! Iz dokumenta bi se bilo videlo tudi kaj več nego samo ime in da je iz Trsta; končno bi se tak dokument ne izgubil, ampak bi z njim policija dognala identitet — Šiličeve, ker bi jo avstrijska policija dognala tudi brez dokumenta! Ker pa je n. in stoji tam ime Antonija Cattaro, le to Antonija Cattaro in nobena druga.

Če je pa utopljenka, po slavnem mnenju Granbassija, Šiličeva, odkod ima župnik to ime? »Mogoče iz kakšnega napisala na kopalni obleki (»scritta del forniture del costume da bagno«). Kako je pa mogoče, da bi kaj takega osleparije pregledovalce mrljice? Potemkam bi tudi utopljenka res imela na sebi kopalno obleko!? Tega pa priče ne potrijejo, ampak baš nasprotno! Gradenigo, ki je o Šiličevi čital v »Piccolo« (z dne 6. oktobra), da je zbežala z doma v kopalni obleki in v površniku (kar je o Šiličevi seveda najnovejša fantazija »Piccola«, to je Granbassija), je vedel, da se obleka tiste utopljenke, ki jo je videl on, nebo skladala s kopalno obleko, in je to tudi takole boječe izrazil: »Morda se v tej točki moje informacije ne bodo strinjale popolnoma s podestnosti, ki so že znane. Imela je na sebi neke vrste hlače do nad kolena« (una specie di calzoncini neri che la coprivano fin sopra il ginocchio). Hlače, ki se niso bile premaknile v morje 6–8 tednov, so imele na koncu elastike in tudi dolžina govorja za navadno pletenje spodnjice. Razen tega je imela dolge črne nogavice. O zgornjem delu obleke G. ne ve, ali je bil svetle ali temne barve. Ta del pa je imel ovratnik, torej nekaj kar odločno zanika kopalno obleko. Kričo je raztrgal morje ali školji, ostala je bluza in spodnjice.

Nekateri ljudje in Nabrežini se še spominjajo črnih hlač. Končno se ljudje spominjajo, da je imela bel trak z rdečim križem na sebi in kie naj ga ima še ne na roki, in če je to res, potem so bili rokavi dolgi, torej obleka ni bila kopalna. (K rdečemu križu se vrnem pozneje!)

Napis na »kopalni obleki« je torej popularna italijanska »trovata«, v skrajni sili, ker v mrtvaški knjigi stoji drugo ime in ne-Silič!

Gradenigo se še spominja, da je utopljenka imela na roki prstan, ki ni bil »boeve kakšne vrednosti«: »mi par di rammentare soltanto una figura incastonata nel metallo: forse un moretto.« Nadporočnik Deutscher ga je hotel sneti s prsta, a ni šlo, potem ga je dal s silo zvleči, pričemer se je prst ločil od roke. Gradenigo pravi, da ga je hotel Deutscher zato, da ga pozneje izroči sorodnikom. Seveda je Deutscher ta prstan obdržal in ga tudi izročil sorodnikom, ker se je dognala identiteta, daje utopljenka Antonija Cattaro, itd.

O kakem prstanu Šiličeve domači niso ničesar vedeli, nihče, niti mati! Da bi namreč Š. nosila prstan, magari železen, o katerem bi nihče nič ne vedel doma, je nemogoče! Šiličeva torej zopet ni utopljenka iz Brojnice!

Da se je identiteta dognala je gotovo, in sicer že iz imena v mrtvaški knjigi: dognali so jo po znakih, obleki na truplu, po

prstanu in traku z rdečim križem! Končno se spominja nabrežinski grobar Jakob Radovič, da je prišel nekaj časa po pogreb v Nabrežino neki gospod, tujec, in ga je vprašal, kie so pokopali žensko ki so jo našli v morju (Granbassi: »v Sesljanu!«)!

Vstavlji se je pred grobom in je dal postaviti leseni križ. Tuječ je sveda prišel od župnika in ni šel samo k grobarju! Od tod mogoče je dobil g. Vodopivec ime in kraj, ki ga je zabeležil v knjigo umrilih.

Sedanj župnik, naslednik ga, Vodopivec je poponoma pravilno tolnačil zapis v mrtvaški knjigi, da tisti, ki je to opisal, ni storil na dan pogreba, ampak se je »spomnil« na to šele nekaj časa potem. V razpredelnici za dan rojstva in v tisti za dan pogreba stojita po eden — vprašaj! Ko je župnik izvedel za ime in odkod je bila tuja, ker je tudi vpisal. In to izvedel od tega tuječa, ali od oblasti. Imena torej prvi dan ni vedel in ga ni vedel zato ker je minilo nekaj časa predno je policijska oblast dognala identitet utopljenke na podlagi že imenovanih točk! Tukrat je tudi prišel tisti tuj gospod in je ukazal postaviti križ na grob!

Kako je torej mogoče po vsem tem, da o tem gospodu cružina Šiličeve ničesar ne ve, da o tej utopljenki ta družina ne ve ničesar in da se ni interesirala začelo, ni takoj hitela v Nabrežino, kjer bi čula opis, dobila prstan, in okitila grob nesrečnice, ker o najdbi trupla je pisal ta in oni list v Trstu (čeprav ne »Piccolo«, ker ga ni bilo takrat)?

Mario Granbassi je iz uboge Šiličeve naredil junakinjo, ki hoče iz Trsta plavati v Tržič (Monfalcone), da tam najde brata v italijanski vojski in da postane sestra italijanskega rdečega križa! Ker je o tem njeni mati, kot trdi Granbassi, vedela, ker je Šiličeva pustila listek: »Grem poljubit svojega brata. Oprostite mi!« (Tako Granbassi, ne resnica!) Če bi tako bilo, bi mati(!) takoj bežala v Nabrežino in do danes bi grob ne bil zapuščen, ali stvari kot vidimo stope populuma drugača! Hči je zbežala in mogoče ne v morje, ker je vsaj v morju niso našli! Nihče, ki ima zdravo pamet, ne bo hotel zbežati iz Trsta v Italijo plavajoč, v času ko je morje zastraženo minami in vsemi mogočimi vojaškimi ladji, in če bi se našel takšen norec, bi imel še vedno možda dovoli, da bi plaval iz Devina ali malo dalje, pa ne iz Trsta. Kje je utonila Ženska ki je pokopana v Nabrežino, in je vpisana v mrtvaško knjigo kot »Antonija Cattaro Iz Trsta«, nevemo! Če je v Trstu skočila v vodo, jo je od tam prineslo morje pod Nabrežino mrtvo. O Šiličevi ne vemo, da bi bila zrela za blazenco, torej ni skočila v morje, v ledendomzlo morje in še zvečer v mesecu oktobru, da bi plavala do — Tržiča! O utopljenki pa je zelo mogoče, da je skočila v morje v Sesljanu (glej odstavek o tem!).

Kar se tiče utopljenke izpod Nabrežine, je bila to najbrže katera izmed obupanih deklet rdečega križa, ki se je utopila radi nesrečne ljubezni! Kot bi smeli misliti tudi glede na omenjenega tuječa, ki mogoče ni vedel o njej več kot tisto malo, kar je župnik napisal v mrtvaško knjigo! Sestre rdečega križa so nosile navadno črno obliko ali temnomodro in bel ovratnik. Na rokavu bel trak z rdečim križem. Oblike bi se potemkam skladala z izporedovanjem prid: črne nogavice in hlače, temna (?) bluza z ovratnikom in bel pas z rdečim križem. Prstan ni bil od vrednosti, ker je bil najbrž iz medi ali bakra, kot so jih nosile tudi setre rdečega križa in so bili takrat v modi, ker ni bilo zlata ne srebra!

Gospod Gerbec je bil seveda zelo vladen napram obiskovalcem in v članku figurira kod da se strinja s tem, da je utopljenka Antonija Cattaro identična s Stefano Šilič, ker pravi, da bi se čas ujemal, ker utopljenko so našli koncem oktobra ali v začetku novembra. (Tako trdi tudi Gradenigo), vpis v mrtvaški knjigi pa je med umrili proti koncu decembra. Seveda se potemkam gospod Vodopivec ni spominjal več dneva pogreba, a v resnici je tu baš g. Vodopivec, ki podere italijanske upe, ker njegov zapis glasi: »ostala je v vodi 6–8 tednov!« Ta podatek je dobil od tuječa, ki je moral vedeti, kdaj je nesrečnica približno izginila in od pregledovalne mrtvaške komisije, ali policijske oblasti! Ta podatek tudi indirektno potrijeva, da je ime pravilno. 6 tednov vzamemo za minimum časa, ko je bilo truplo v vodi. Granbassi zvito molči o času, kdaj je Šiličeva »skočila« v vodo, ker je to materi govorovo predobro znano. Izvemo le mesec: oktober. Če torej vzamemo začetek oktobra je do konca istega meseca premalo tednov, tudi začetek novembra je premalo. Če pa še podvomimo v začetek meseca, (ker nam o začetku tudi Granbassi nima poguma trdit, kot datum nesreča ali herojstva) in vzamemo trajanje plavanja trupla v vodi sedem ali celo osem tednov, potem postane razlika kričeča, 3–4 tedni napram 7–8 tednov!

Zelo nemogoče je vedenje Šiličeve družine, ki, kot se zdi, ne odobrava početja omenjene priateljice in gospoda Grambassis. Mati je unlčila listek svoje hčere, ki bi ga nikdar ne, če bi vedela, da je Šila v smrt, niti da je zbežala kot junakinja za domovino (najsi je bila tudi Poljakinja, bi s poštovala ideal svoje kčere) — a dekle je zbežalobogje kam in mati je v jezi uničila listek. Tragika Šiličeve je bila

druga, ne italijanstvo. Družina je iskala hčer, a je ni našla. Nerazložljivo dejstvo, da v Antoniji Cattaro družina ni zaslutila pogrešanke, opravičuje Grambassi s tem, da je bila družina »nadzorovana in preganjana! Preveč smešno! Taki družini zmanjka kči in nadzorovalci in preganjalci ne zmenijo zanjo; kie je, kam je Šila, čemu, itd. In ta preganjalec je vendar identičen s tistim, ki je konstatiral v oni drugi Antoniji Cattaro!

Se par točk: — Šiličeva beži v Italijo, k sovražnik je »perseguitata in »sorveglia« in si »v obleko više drugo ime«, da bi je »nepoznali« Austrici, če bi jo ujeli, kot da se da nadzoravale tako naivno ukanci — pa vrhu tega beži z belim trakom in rdečim križem — da bi je ne spoznali.

— Gradenigo vidi prečo v laseh, ki jih je morje 6–8 tednov kuštralo! Iz pokvarjenega obraza spozna iza 20 let, — dovolj!

Vsaka beseda je laž, zavedno sleparstvo, da se ustvari — herojinjo! To je pravo zrcalo Italijana: laž.

Muslim, da sem pobil in razkril to pold obliče, ki gradi svojo slavo in Italijanstvo Trsta in naše zemlje na laž.

GENIJALNI KOMPOZITOR ANTONIO SMAREGLIA

ISTARSKI TALIJAN SA SLAVENSKOM DUŠOM

U povodu velikih svečanosti u puljskoj areni i u povodu knjige, koju je o svom ocu napisao Ariberto Smareglia

Zagreb, augusta 1933.
Ovi dana talijanske novine, koje izlaze u Julijskoj Krajini, a specijalno puljske novine »Corriere Istriano«, pune su Smareglie. Pod velikim naslovima govori se o tom genijalnom istarskom kompozitoru, u superlativima veliča se njegovo životno djelo, pišu se studije o njemu i na neki način izgleda, kao da se želi obnoviti slava jednog mrtvog umjetnika, s koje je sada tako bučno slavljen. U puljskoj Areni, koja je pretvorena u otvoreno kazalište, za koje se pravi velika reklama u čitavoj talijanskoj štampi, da bi se bar malo oživila mrtva Pula, davala se Smareglina opera »Nozze Istriane« (Istarska svadba). S tom operom otvorena je velika sezona u puljskom Dićeviću. Gostovali su najbolji talijanski pjevači. Veliki dogodaj...

Smareglia je bio sigurno veliki, genijalan umjetnik.

Ko je Antonio Smareglia, držimo ne treba naročito isticati, osobito ne onima koji i malo poznaju historiju muzike i muzičku literaturu posljednjih pedeset godina, onima naime, koji imaju o muzici i pravim vrijednotama ispravno znanje. Bio je to jedan genijalan umjetnik, koji spada u red onih nekoliko najistaknutijih talijanskih muzičara i stoji njima uz bok ravan i velik, ma da za životu nije zapravo doživio pravog priznanja, da se čitav svoj život borio, ne toliko za spolašnju afirmaciju, koliko za istinu u umjetnosti. Maks Dietz, docent muzičke estetike na bečkoj univerzitetu, napisao je godine 1908 prigodom izvedbe Smareglina »Istarske svadbe« (Nozze Istriane) u Beču ovo: »Ako je po Schumannu, umjetnikova zadaća da rasvjetiti najmračnije kuteve ljudskog srca, može se reći, da je to od svih savremenih majstora najbolje uspjelo zaboravljeni, nepoznatim i genijalnom majstoru iz Pule, Antoniju Smaregliju.«

Kad se pak u Scali milanskoi, pod vodstvom Toscaninija davala premjera njegove opere »Oceana« u prisustvu čitave talijanske duševne elite, osamdesetgodišnji Verdi pristupio je za vrijeme pauze autoru i poljubio ga s riječima: »Bravo giovanotto!« Ali nisu to jedina velika priznanja, koja je Smareglia doživio. U nekoliko mahova on je triumfirao i na talijanskim, na njemačkim, češkim i američkim pozornicama, ma da je pod konac bio i zaboravljen i proganj i kao umjetnik i kao čovjek. On spada u red onih muzičara, koji su pod uplivom sjeverne muzike, naročito Wagnera, započeli borbu protiv talijanske belkantističke i melodramatske linije. U ovoj borbi stajao je s njime možda jedini Arrigo Boito. Njegova glavnina djela su opere »Preziosa«, »Bianca di Cevia«, »Re Nala«, »Vasallo di Szigeth«, »Cornill Schutt«, »Falena«, »Oceana«, »Pittori Fiamminghi«, »Nozze Istriane«, »Abisso« itd. To su opere velikog stila, slušane u svoje vrijeme s entuzijazmom u New-Yorku, Dresdenu, Beču, Pragu, Miljanu itd.

Ali mi ovim povodom nismo imali namjere, da govorimo o umjetničkoj vrijednosti Smareglina dijela, o njegovom muzičkom stvaranju, nego nas Smareglia interesuje s jedne druge strane.

Htjeli smo da se osvrnemo na knjigu, koja je nedavno izšla u Laganu (Švicarska) pod naslovom »Vita ed arte di Antonio Smareglia«, koju je napisao sin velikog umjetnika Ariberto Smareglia. U toj je knjizi opisan detaljno čitav mučan život ovog umjetnika i čovjeka, sva ona borba, koju je provodio kroz život s okolinom, i kad se sve to čita, ostavlja bolan i težak dojam. Medju biografijama velikih umjetnika rijetko je koja s tako tragičnom notom i tako iskreno i intimno napisana.

Da je Smareglia po majci hrvatskog porijekla, to se i do sada znalo, to je u njegovim biografijama prilikom njegove smrti isticano, ali o slavenstvu Antonija Smareglia.

gle daje njegov sin u ovoj knjizi dragocjene i upravo senzacionalne podatke. Reklamo »senzacionalne«, jer se ovakva otkrića rijetko nailaze, a pogotovo se ne nailaze na talijanskoj strani. Ariberto Smareglia je Talijan, on je talijanski odgojen, on je tek poslije rata, kad se vratio iz Rusije, gdje je upoznao intimno slavensku dušu, počeo da uči hrvatski, i njegov otac veliki umjetnik govorio je talijanski, (možda i nije uopće znao hrvatski), pa je zato ono što o njemu sru iznasa u ovoj knjizi tim vjerodostojnije i značajnije. A što je glavno, Smareglia Ariberto je potpuno svjestan onoga što čini, jer on u predgovoru svog dijela sam kaže: »Reći će se: Smareglia je od svog sina biografa klasificiran kao slavensko-talijanski muzičar. (Interesantno: slavensko-talijanski, a ne talijansko-slavenski!).

Već u prvom dijelu biografije, tamo gdje govori o rođenju i porijeklu svog oca Ariberto iznosi interesante tvrdnje. On nastoji da potraži u daljoj prošlosti svoje preteke i konstatuje, da je djed njegovog oca došao kao tkalac u Vodnjan kod Pule iz Karnije. Imu dođu u Italiju oko Vicenze imena Smerigli, ali ni tko Smerigli ne bi moral biti talijanskog porijekla, nego je to, kaže »jedna egzotična grana slučajno zalutala u talijansku šumu«. Ariberto Smareglia kuša da korijenom prezimena Smareglia, koji je slavenski »smar« — »smr« dokaže, da to prezime nije talijansko, nego da ima »čistu slavensku etimološku derivaciju«. On kaže, da su se Smareglie doselili u Karniju po svoj prilici iz slavenskih predjela, jer je u prošlosti slavenska infiltracija u onim krajevima bila jaka, pa i sada su tamno slaveni sačuvani svoju etničku samostalnu fisionomiju. A prezime Smareglia, kaže Ariberto, i ima simptomatičnu analogiju i s nekim vrlo ubičajenim češkim prezimenima.

Smareglia Antonio se rodio u Puli 1854. Njegov otac Franjo, koji je govorio talijanski oženio se Julijom Štiglic, kćerkom mornara Jakova Štiglica iz Ika kod Lovrana. Ariberto Smareglia kaže: »Julija Štiglic bila je žena neobične duše i tijela, iako jednostavna pučanka, snabdjevana vanrednom moralnom i fizičkom energijom kakvu posjedu samo Hrvati u Istri, osjećajna, dobra i budna čuvarica kuće puna požrtvovnosti. Ona je naročito volila svog prvo sina, kojeg je zvala Tonči i Tončele, hrvatskim imenom od milja za Antun. Kad je došla u Pulu nije ni znala talijanski nego samo svoj hrvatski jezik i tek kasnije je naučila dijalekt, koji se govorio u tom gradu. Tako je mali Tonči bio ljuljan sugestivnim istarskim slavenskim uspavankama, a to je, kako mi je sam otac, priznao, imalo neizbrisivih refleksa u njegovoj duši, pa se odrazilo i u njegovoj muzici.«

Na nekoliko mjeseta u svojoj interesantnoj i iskrenoj knjizi Ariberto naglašuje ne samo slavensko porijeklo, nego i slavensko osjećanje svog oca, njegovu slavensku duševnu strukturu, dispozicije i tendencije. Bilo bi preopširno, i ne bi bilo u okviru jednog novinskog članka, kad bismo sva ta mjeseta htjeli citirati, ali citirat ćemo ipak nekoja. Na strani 32 Ariberto na pr. kaže:

»Od malke Hrvatice on je nesumnjivo naslijedio temeljno i osnovno u svojoj ličnosti. Njegov genij ima karakterističnu masivnu strukturu slavensku, u izvjesnom smislu zaokružen, jednosmjeran radi svoje intimne koncentracije. To dokazuje uspon njegove realizirane umjetnosti, u progresivnoj liniji, ali njegova je umjetnost uvijek disciplinovana kriteriju estetike, i toj je stalnoj liniji ostao vjeran do smrti. On je sam bio intimno ponosan svojim slavenskim porijeklom, tako, da se jednom, za probe opere »Abisso« poslje drugog čina, nagnuo k meni i ispovjedio mi se: «Samo slavenska duša mogla mi je diktirati ovu muziku.« Puerilno je kad talijanska kritika pridaje njegovoj muzici latinski karakter, dok u toj muzici naprotiv dominira dubina i melankolija izražaja karakteristične za slavensku muziku i slavenski temperamenat. Dovoljno je da se čuje prva scena Djske, Marije i Anzelma u prvom činu »Abissa«, pa da se osjeti precizna vibracija i derivacija jedne slavenske duše. A i njegova praktična vizija života bila je simplicistička, primitivna, gotovo divlja u nekojim pravcima, bez žitkosti i plastičnosti. Smareglia, kao i narod, primitivan i nabujao od energija fizičkih i duševnih, kojem je pripadala njegova majka, pristupio je realnom životu s idealističkim nastrojem, ne obuzdanim i nedeformiranim stoljetnim iskustvom starijih i rafiniranih civilizacija.«

Na nekoliko mjeseta Ariberto Smareglia govori o svom ocu ovako, a na jednom mjestu, gdje tumači njegovo nesnalaženje u Miljanu i talijanskom umjetničkom ambiju, da se u njem odgojio, ma da se u njemu dulji niz godina kretao, on traži uroke tome u »intimnosti njegove ličnosti« i kaže da je on bio »produkt jednog gorog debla, koje nije psihološki, intimno uzraslo na talijanskom terenu, nego su ga historijske okolnosti i prilike presadile ondje, gdje se ono osjećalo stranim.«

Ali Ariberto ne govori samo o duševnoj strukturi i intimnom Smareglu, on se osvrće na nekoliko mjeseta i na njegovo spolašnje držanje u svakidašnjici, u odnosu s političkim, a naročito su interesantne

njegove tvrdnje o Smareglinom stavu prama talijanskom iridentizmu u Istri i Trstu. Antonio Smareglia nije jedan put reko da je »Italija zemlja mistifikacije«, i o tome je narod vrlo dobro poznao. On se kretao čitav niz godina medju gornjom stotinom u talijanskom kulturnom i umjetničkom životu i nije mogao imati bolje prilike, da nadublie upozna Italiju. Zato je i bio protivnik iridentizma u Istri i Trstu. On to nije bio u mladosti. Dok je živio u Puli interesovan se donekle i politikom, koja je bila u prvom planu interesovanja u tom gradu vježbičih borba između Slavena i Talijana.

Pod uplivom prijatelja, od kojih se nekoj bili i privaci u političkoj borbi na talijanskoj strani, on je izvjesno vrijeme podupirao iridentizam. Tako bar zaključuje Ariberto po nekim znacima. Ali to je bilo samo dok nije bio upućen u prave motive tog iridentizma, a ti motivi, kako kaže Ariberto, bili su čisto utilitarni. »jer se tim iridentističkim pokretom išlo samo zatim, (kaže Ariberto Smareglia!) da se sačuva hrvatska opresija bogatih gradjanskih talijanskih krugova na štetu siromašnog hrvatskog seljaštva u sellima«. Antonio Smareglia je čak, kaže Ariberto, učestvovao u nekim izbornim poducičanjima hrvatskih seljaka. Kad se Smareglia kasnije toga sjećao, on je znao reći, da je to »najcrniji zločin, koji ima na svojoj saviesti«. Ali ta njegova zabluda, kaže Ariberto, trajala je kratko vrijeme, on je došao do prave spoznaje i promjenio je sasvim svoje političko držanje, tako da je čak postao prijatelj Matka Laginje i saradnik lista »Il diritto croato«, koji je Laginja izdavao na talijanskom jeziku. Radi njegovog antiiridentizma poveli su talijanska velika hajka na njega, naročito kad se doselio u Trst, gde je taj pokret bio osobito jako i organiziran u iridentističkim muzičkim i kulturnim društvinama »Filarmonica« i »Tergesteo«. Smareglia, koji nije bio oportunist, bio je ne samo bojkotovan, nego prostro progonjen od ovih krugova, podvaljivali su mu i napadali ga, tako da je uslijed njihove kampanje i u Italiji postao neželjan i priman kao »re-

negate«. Ta kampanja trčanskih iridentista protiv njega išla je tako daleko, da su od njega zahtijevali (što on, naravno, nije učinio) neka iz svoje opere »Istarska svadba« izbriše Luku »slavensku dievojku«, da se ne bi u Italiji uopće znalo, da u Istri ima i jedan Slaven. Interesantno je pak, da Smareglia nije ni u svojim djelima bio ni spoljašnjim efektima patriotski talijanski i sam kaže, u svojoj oporuci, koju Ariberto donosi u cijelosti da je ponosan i da nije nikada bio špekulant ni oportunist u idealističko umjetničkom smislu ni u političko-patriotskom.

Zato je poslije rata, kad je Istra i Trst došla pod Italiju mnogo stradao, jer nije htio primiti počasnu legitimaciju fašističke stranke...

Posljednje poglavje svoje dokumentarne i za nas veoma važne knjige Ariberto Smareglia završuje ovako:

»Dok veliki Talijani, kao Verdi, Bellini, Donizetti, u ekspresivnim kvalitetima manifestuju »ekstenzivnim kvalitetima manifestuju »ekstenzivnu« izražajnu topinu, kod Smareglie ta je topina uylek »intenzivna«, što je karakteristično za slavensku muziku. Dosta je da se čuje prvi »Abissa«, pa da se negira Smareglia svaki identitet eksprese s talijanskim muzikom. U toj operi melankolični fatalizam Djske i spolašnja veselost Marije pravi su izražaj slavenske duše. Ali i sva ostala njegova produkcija ima duboku ekspresivnost, koja nema veze sa savremenom talijanskim muzikom. Narodnost Antonija Smareglia gubi se u jeziku muzike, u toj umjetnosti sviju naroda, ali ako bismo htjeli da njegovu ličnost metnemo u granice jedne nacije moramo zaključiti, da on pripada slavenskom narodu po intimnom sadržaju svoje umjetnosti...«

Prikazali smo sada u povodu velikog slavlja sa Smareglinim imenom u Puli interesantnu knjigu Ariberta Smareglie ne možda zato, da bismo revindicirali Smareglia za sebe. Daleko je od nas ta ideja. Htjeli smo samo, da upozorimo na njegovo porijeklo, na značenje njegove slavenske krv u njegovom umjetničkom stvaranju i da istaknemo slučaj njegovog života kao interesantan i vrijedan razmišljanja. Da bi se po tom razmišljanju moglo doći i do vrlo značajnih zaključaka, to je očito, a da ti zaključci ne bi bili nipošto u prilog talijanstva Istre to je takodjer jasno. I u vezi s asimilacionim planovima Italije ti bi zaključci bili značajni i mogli bi da služe Italiji kao opomenu.

NOVA ZBIRKA STIHOVA NAŠEG OMLADINSKOG PJEŠNIKA

JOSIP A. KRALJIĆ: »ZA NAŠU DJECU.«

U uskršnjem broju »Istre«, u razgovoru sa Josipom A. Kraljićem koji smo objavili smo da Kraljić, poznati i produktivni naš omladinski pjesnik spremi knjižicu pjesama za mladež pod naslovom »Za našu djecu«. Ta je knjiga, ne knjižica, od 180 stranica većeg formata, ovih dana izašla iz štampe u vrlo ukusnoj opremi (naslovni list).

Već nekoliko godina, radi Kraljićem, riječnikom izdržljivošću i dosljedno uz pedagoški i svoj književni posao medju djecom i za djecu. Ova njegova zbirka pjesama namijenjena je onim mlađim i najmlađim. Sve ono što može zanimati njihove mlađe duše, od onog najmanjeg djeteta koji je tek svladao vještinu čitanja pa do odraslog malog sokolika, pruža im Kraljić u zvonkim stihovima na nepretenciozan, lagani i djeci razumljiv način. O Jugoslaviji, o narodu, o moru i njegovoj budućnosti piše im Kraljić u svojim pjesnicama nastojeći da im bude shvatljiv kao i onda kada im pjeva, uvijek u vedrom raspoređenju, o drugim ozbiljnim i šljivim stvarima iz realnoga života ili svijeta priča. Patriotski i odgojno-pedagoški fenomen na koncu svake pjesme (ima među vrlo kratkim i nekoliko oduljih pjesama) naglašen je svagdje konsekventno i neprisiljen.

Lijepi dio pjesama posvećen je Istri. U njima (Moru pod Učkom, Napušteno selo, Badnji dan Istrana itd.) pjeva im Kraljić o njezinoj današnjoj teškoj realnosti i nadi u bolje dane napačene zemlje i njenih sinova mlađih Istrana.

Knjiga je tampana na finom papiru. Preko 90 slika umetnuto je u knjigu kao ilustracija pojedinim pjesmama. Sadržaj i smisao pjesme ispadaju tada, pojačan odgovarajućom slikom, jače i neposrednije će djelovati na mlađe čitatelje.

Autor je svoju knjigu posvetio »Don Franu Ivaniševiću, zaslужnom narodnom i kulturnom radniku i prijatelju naše djece«.

Na ovoj knjizi popularnog našeg omladinskog pjesnika upozorujemo učitelje i sve one koji se brinu za djecu, jer će to u ovoj zbirici od stotinu i više pjesmica naći. Cijena je knjizi 20 dinara (broširano) i 28 dinara (uvezano), a naručuje se kod nakladnika — Cirilo-Metodski nakladni zavod u Zagrebu.

(a. r.)

»ZAŠTITA MANJINA« NOVO DJELO OD DRA ILLJE PRŽIĆA.

U Beogradu je izšla opsežna knjiga pod naslovom »Zaštita manjina«. Tu je knjigu napisao dr. Ilija A. Pržić, prodaje se u knjižari Gece Kona, a izdanje je potpomođeno »Jugoslavensko udruženje za međunarodno pravo«. To je interesantno stručno, pravno djelo, u kojem je sabran ogroman materijal, koji se odnosi na pitanje zaštite manjina u prošlosti i sada-

negate. Knjiga je namijenjena učiteljima osnovnih i nastavnicima srednjih škola (gimnazija, učiteljskih, gradjanskih i drugih stručnih škola) kao i svima onima koji spomenuti problem zanima. Dobro će poslužiti i pedagoškom seminaru na učiteljskim skolama.

Knjiga ima 130 strana, stoji 16 dinara, za djece u pedagoškom seminaru 12 dinara. Naručuje se kod autora: Zagreb IV, Habdeliceva 1.

VELIKI USPEHI PROPAGANDNEGA POTOVANJA NAŠIH AKADEMICOV IZ LJUBLJANE

Pismo našega sotrudnika

Sarajevo, 22. avgusta 1933.
V prejšnji številki našega lista je izšlo kratko poročilo o velikih uspehih, ki jih je imelo propagandno potovanje primorskih akademikov na poti iz Ljubljane do Belgrada. Poročilo je bilo kratko, ker je bilo s potovanjem težko poslati dalje. Na to nadoknadam danes.

BEOGRAD

Beograd sam je s sprejemom na kolodvoru nakazal to, kar nas je pričakovalo na nadaljnji poti po Šumadiji in Južni Srbiji. Tu smo se misili odpociti in se pripraviti za nadaljnjo pot, saj je bilo za to določeno skoraj trdnevno bivanje v naši prestolici. Toda gostoljubni Belgrajčani in naši rojaki nas niso hoteli »pustiti v mire«. In ni nam željal. Ze na kolodvoru so nas pričakovali številne delegacije nacionalnih društev z godbo. Pozdravili pa nas je predsednik Zvezde jugoslovenskih emigrantov iz Julijske Krajine dr. I. M. Čok in nam želel dobrodošlico. Od vročine in vožnje utrujeni smo se podali, v spremstvu članov Narodne Obrane in rojakov v »Studentski dom«, kjer smo imeli na razpolago lepa in udobna prenočišča. Ze med potjo smo se oni, ki smo že bili v tem mestu pred letom na našem kongresu, čudili velikemu razvoju in napredku. Stari Beograd zginja pred modernimi palačami, velikimi, masivnimi zgradbami naših ministerstev, staro kaldro izpodrivajo lepi, široki in ravni »bulvari«. In iz tega razvoja že veje duh velenesta.

Komaj smo se drugo jutro dobro nasplali, že so nas čekali naši kolegi iz beograjske univerze, ki so nam z veliko pozdravljajo razkazovali mesto. Marsikova pa je popoldne zvabila Sava, toda ne več ona bistra Sava, ki jo gledamo gorj na Gorenjskem. Na poti je precej spremnila svoj tek in tudi — barvo... Zvečer so naši pevci nastopili v radiu. Govor našega člana ni bil dovoljen. Koncert so prenašale vse naše radio-postaje. Kakor sem imel pozneje priliko slišati kritiko o tem nastopu, je bila ta vseskozi povoljna in laskava: pa saj so skoro vse pevci člani Akademskega pevskega zborja v Ljubljani, torej so prišli iz dobre šole in dobrih rok. Drugi dan smo si zopet ogledovali mesto, se kopali in si po svoje kraljali čas. Tudi sta se včasih dva malo bolj lezno pogledala in zaškrpila z zobmi, a le pogled na našega vrlega blagajnika, ki je z eno roko računal, preteval in mešal, a z drugo tičal aktovko, — našo nevlomljivo blagajno, je vsakega spravil v dobro voljo. Saj je vedno in vedno brundal, da se bodo morali vrniti, ker preveč stane kava, čaj...

Tretji večer bivanja v prestolici smo morali na terasi palače Izvozne banke ponoviti koncert. Večer je organizirala Jadranska straža in Narodna obrana. Pomešali smo se med mlade in se razgovarjali o našem problemu in o vsem kar zadeva mlade sploh.

Drugo jutro nas je zbudilo grmenje in že smo se bali, da ne bomo mogli na Avalo, kot smo nameravali. Toda nebo nam je bilo milo in ob lepem hladu smo polozili na grob neznanega vojaka na Avali cvetje in bazovske zemlje, pevci pa so zapeli »Oj Dobrodo«. Ogledali smo si še razvaline starega gradu, razgledali se po pokrajini in že smo morali nazaj in to naravnost na kolodvor.

KRAGUJEVAC

Že prejšnji dan je večkrat zbranel v »Studentskem domu« telefon in nas opozarjal iz Kragujevca na to, da ja ne bi zamudili vlaka, ker ljudstvo z veliko nestrpnostjo pričakuje našega prihoda in se nanj pripravlja. Naproti nam je prišel celo predsednik odbora za naš sprejem. Že iz vseh priprav in iz slovesa, ki ga ima to mesto po lepih in gostoljubnih sprejemih, smo pričakovali to tudi mi; a, ko je zavozil vlak v postajo in smo videli na kolodvoru vso pisano množico z godbo in zastavami, smo bili vsi presečeni. Kaj takega nismo nikakor pričakovali. Akademik Svetolik Dragoljovič nas je pozdravil v imenu akademikov, društev in vseh meščanov, nato pa so naši pevci zapeli »Od Urala do Triglava«. Naš član se je še zahvalil za pozdrav in sprejem, ki naj ne velja le nam, ker tega nikakor nismo zaslužili, ampak vsem našim onstran meja. Domači pevci, med katerimi je tudi mnogo Slovencev in naših rojakov, so nam zapeli v pozdrav dve pesmi. Nato se je razvila po mestu velika povorka k spomeniku padlim Šumadijem, ki je eden najkrasnejših te vrste. Tudi tu smo polozili venec rdečih rož in bazovsko grudo, okrvavljeni od naših mučenikov. V imenu domačih je govoril g. Vladisa Mihajlovič, šolski nadzornik. Mirno sloneč na podstavku ogromnega spomenika, nam je ponovil ono iz zgodovine o Šumadiju črem Juriju, nepismenem kmetu, ki je pretrcesel temelje Turčije. »Moč in volja bo osvobodila tudi Vas!« Domači pevci so zapeli še v »U boj, u boj«, a zbor Slovencev iz Kragujevca je zapel še simbolično »Mi v grobu smo!«

Zvečer je bil društveni večer z petjem in propagandnim govorom, po tem pa smo bili povabljeni v oficirski dom na »igranku«. Skupno z domačimi fanti in dekleti, pa tudi starejšimi smo zaplesali kolo. Naše kolonije, (tu je nad 300 emigrantov) na žalost, radi romanikanja časa in pestrosti programa, nismo mogli obiskati, čeprav je bila to iskrena želja večine nas. Drugi dan smo se podali na Oplenac pri Topoli, kjer je zadužina našega kralja ter konak in kula Karadjordia. Presečenje smo bili od lepote te kraljeve zadužbine. Marmor od zunaj in sam mozaik v notranjosti, krasna lega na griču ter mogočnost zgradbe same daje vtič, da je to edinstvena zgradba te vrste na svetu.

slohi. V tej cerkvi so shranjeni stari srbski praporji simboli velikih bojev in slave. Težko bi bilo opisovati vse podrobnosti in znamenitosti te cerkve, omenim naj le še to, da leži tu truplo kralja Petra. Srednja kupola je visoka 37 m, kazalec Kristusa v mozaiku pa 115 cm. Cerkev odlikuje poleg mozaikov še krasen ikonostas, rezbarija v lesu ročno delo edine družine v Srbiji, ki se peča s tem iz roda v rod.

Pri obedu, ki ga je priredila topolska občina, so se zopet vrstili pozdravi raznih predstavnikov. Domačin pa nam je zapel par lepih narodnih pesmi. Tudi iz Topole smo morali naravnost na kolodvor. Na postaji Kraljevo, smo prestopili na ozkotirno železnično, v kateri smo se, proti pričakovanju, počutili ravno tako kot v navadni in, ki nas je z navadno brzino pripeljala v Vrničko banjo.

VRNICA BANJA

Prišli smo v to letovišče in zdravilično ravno za Veliki šmaren. Tu ni bilo običajnega sprejema. G. Božidar Bogdanović pa se je sam zelo trudil, da bi bilo naše bivanje v tem kraju čim prijetnejše. Za ves trud mu gre posebna zahvala. Velika dvorana v hotelu Soldatović je bila polna občinstva, ki je sledilo naše pesmi in besedi z veliko pozornostjo, čeprav je bilo to v hotelu in je poslušala le ona izbrana publike, ki lahko hodijo na letovišča. Srečal pa sem vmes tudi naše rojake in rojakinje tam od Komna. Pri Doberdobski pesmi so se jim orosile oči. Daleč so od doma in bogje kdaj ga bodo videli. Par izbranih naših pevcev je pelo na praznik pri sv. maši, ki se je vršila na prostem. Med gosti, ki jih je bilo do 5000 pa smo vzbujali veliko pozornost in vsi so se živo zanimali za nas in povpraševali o naši usodi. Poznali so nas nameč po znaku, ki smo ga nosili in sicer trobojico z napisom »Akademiki iz Trsta. Gorice in Istra v Ljubljani«.

KRUŠEVAC

Če bi hotel reči, da nas je to mesto boljše sprejelo kot ono, bi gotovo delal krivico. Naša pot od Beograda dalje in že prej, je bila na zunaj pravi triumf. Misel za osvobожdenje Primorja je tod živa, kot malo kje. Sprejemali so nas kot sinove, zaslužene zemlje. Saj oni sami gotovo najbolj vedo, kaj je to suženjstvo in gotovo znajo oni najbolj ceniti svobodo. In videli smo v resnici, kako znajo ravno Srbi ceniti težko in z ogromnimi žrtvami priborjeno si svobodo! Sprejem na kolodvoru je bil slavnosten kot drugot, zlasti pa je bila številno zastopana akademska mladina, ki nam bo ostala s svojim lepim tovariškim nastopom gotovo v trajnem spominu. Ob sprejemu nas je pozdravil novinar g. Raka Milutovac. Popoldne pa je, pri polaganju cvetja in bazovske grude na spomenik Kosovu, govoril, poleg naših, akademik Saša Popović. Primerjal je naše suženjstvo z njihovim pod Turki; dejal je celo, da je trpljenje naših hujše kot njih pod Turki, ker trpe poleg fizičnih muk še, in pred vsem, duševne. Turek je kot nekulturni barbar mučil le telesno. Na družabnem večerju pa je krasno govorila gdje učiteljica Jelena Gjorgjević. Gotovo je bil toeden izmed najlepših govorov na celi turneji. Pozivala je koncu na Istra in slovenska zemlja v Italiji ne klone, saj ima Jugoslavija še junakov ranj. Pozdravila nas je z »Nasvidjenje v Istri!« Prostor, kjer se je vršila prireditev je bil premajhen za sve, ki so hoteli prisostvovati.

Mesto Kruševac je krasno. Sredi mesta stoji velik spomenik posvečen Kosovu, na katerem zlasti udarja v oči lep bronast kip, ki predstavlja narodnega guslarja. Poleg ostalih znamenitosti smo si ogledali veliko tovarno mila in lepotil »Merima«, zadužbino in kula Cara Lazara. V zadužbini so še fasni znaki divljih početij Turkov, kot spraskane podobe, zlasti obrazzi svetnikov na stenah. Slovo s Kruševca je bilo težko, a prisrčno. Sklenjenih je bilo mnogo prijateljskih zvez, a tudi srce marsikoga le ostalo ranjeno. Saj so Kruševčanke krasna dekleta!

NIS

Če bi hotel govoriti o sprejemu in ostalem bi skoraj ne vedel povedati, razen novih imen nič novega. Saj je bil sprejem povsed prisrčem in bratski, da boli skorito mogel biti. Na kolodvoru nas je pozdravil akademik Dragoslav Vladislavljević in pa direktor gimnazije Milenković. Zlasti pa je bil globoko občuten pozdrav stare ruske emigrantkinje, ki gotovo najbolj občuti usodo izgnanca. Zvečer je bil zopet ob polni dvorani družabni večer z igranko. V mestu smo si ogledali stare srbske trnjave. Tamošnji polkovnik in čuvar teh svetih, nas je vodil od enega svetega kraja do drugega. Povsed nam je povedal odlomek iz zgodovine, ali bolje odlomek iz svojega življenja, saj je on vodil tod osvobodilne boje.

Drugi dan nam je občina priredila kosilo v Niški banji, prijaznem zdravilišču, kakih 10 km iz mesta. Med potjo smo si ogledali znamenito Čelekulo, kjer so Turki vzidali v stolp glave pobitih srbskih vojakov in to ob glavnem cesti iz Beograda, v svarilo vsem, ki se vpirajo njihovem barbarstvu. Pri obeedu nas je lepo pozdravil in nagovoril našestnik župana kmet (občinski svetnik) Todor Tanić. Med obedom pa so prišle zastopnice »Društva Srpskih Kneževina Zorke«, ki so nam podarele krasen šop rož in še druga lepa darila. Od tu smo se zopet odpreljali s cestno železnično naravnost na vlak proti Skoplju. Ne smem še pozabiti lepe in prijetne zakske, ki so nam jo priredile na domu predsednice, članice »Kola srpskih sestara«. Kot med otroke so posedle med nas stare

gospo, ki so vse preživele težke dneve svetovne vojne in nam kot deci pravile o vsem tem. Solze so ustavile besede x. predsednici, ko nam je spregovorila pozdrav in končala predno je hotel z »Nasvidjenje v Trstu, Gorici in Istri!«.

SKOPLJE

Trudni in zdelani od vožnje smo polegli v vlaku pričakujči novega presenečenja. Predalec bi zašel, če bi hotel opisovati ute se s poti, saj se moram že pri tem poročilu omilji na najnajnješči in najvažnejše v bojavni, da česa ne izpustum. Sprejem na kolodvoru v Skoplju je bil naravnost sijajen. Saj nas je ob loh zvečer pričakovalo, po skromnem štetju, najmanj 5000 ljudi. (O ostalem je prinesla že točno poročilo iz Skoplja prejšnja »Istra« zato ga ne obnavljam). Tudi s tega mesta smo odnesli najlepše vtise. Z največjim zanimanjem smo si ogledovali njegove znamenitosti, tako: trdnjava Cara Dušana, muzeje, filozofske fakultete, ki je v primeru z našo ljubljansko naravnost razkošna, dalje stari turški in srbski del ter poračalo se življenje novega mesta.

TETOVO

Pestrost programu, ki smo si ga začrtali je dala zlasti pot v Tetovo, mestece pod divno Mahnill z ozkotirno (ki je še ožja kot ora v Bosni) proti Tetovu. Sele roponanje koles je ustvarilo vnas vtis, da se res plemo. Sicer pa je bila to ena najzanimljivih poti. Proga pelje ob cesti in celo pot smo srečevali v skupinah ali posamič domačine na osličih, ki so po pestrosti narodnih noš in svoji originalnosti vzbujali naše zanimanje. Tudi Tetovo nas je sprejelo nad vse prijazno, z godbo in povorko. Sprejem in ostalo je organizirala peska družina »Birički«. Uspeh ni bil nič manjši kot drugot. Se ni minila prijateljska zabava, ki se je razvila po prireditvi, že smo se morali radi narodnih zvez vračati ponobi v Skopje. Po kratkem dopoldanskem počitku v Skoplju smo se odpeljali proti Kosovski Mitrovici. Pred sami so se vrstili zgodovinski kraji eden za drugim in, ko smo prišli do konca slavnega Kosovskega polja, nas je sprejela z vsem mogičnim sijalom Kosovska Mitrovica.

KOSOVSKA MITROVIC

Tudi tu je bila prireditev ob polni dvorani. Ljudstvo je z največjim zanimanjem sledilo naši pesmi in besedi. Že prej pa je bilo izrečenih pri večerji, ki so jo priredila tamoznja kulturna in nacionalna društva, več lepih govorov in dobrodošlic. Zlasti je lepo govoril domači advokat, ki ga je med vojno usoda zanesla v naše kraje. Z lepim govorom nas je pozdravil predsednik Narodne Obrane. Zopet smo se moralji ločiti sred najbolj prijateljskega razpoloženja. V temni noči nas je zopet vzel vlak in odpeljal — proti domu preko Sarajeva. Zadnji dve meseci smo morali le z največjo hitrostjo po-

naravnost i domači narod, i kod ispraja krčkih sokola. Masa naroda na rastanku, prije polaska parobroda oduševljeno je pozdravila sokole in klicala Istri. Prof. Demarin, upravitelj Džačkog internata zahvalil se lejepim govorom Mallinščanima i Česima na njihovem brojnom sudjelovanju kod akademije i ispraćaja. Pokazao im je na Učku, koje se silhueta ocratala na nedalekom večernjem horizontu, kao na simbol današnje podjarmljenoosti Jugoslavenska v Istri koji očekuje svoju slobodu. Njegovo rječi ostavile su na sve prisutne duboki utisak.

Sokolska akademija u Krku doživjela je isto takav uspjeh kao i ona parada prije u Malinskoj. Citan je nacionalni Krk sudjelovao tom prilikom kod ove uspjele manifestacije. Naši srednjoškolci poduzeli su za vrijeme boravka na Krku i nekoliko maja izletu. Tako su pod vodstvom ekonomu g. Frana Poščića posjetili u Vrbniku starog istarskog borca, senatora Dinka Trinajstića, koji ih je najtoplijie primio pred svojom kućom, na kojoj se vijala istarska zastava. Tronutim glasom pozdravio je istarsku omladinu ugledni i zasluzni starina istaknuvši da se danas u Istri ruši sve ono, što su on i drugovi radili, ali zato omladina ne smije kloniti nego treba jače prionuti na rad i pripravu za bolju budućnost rodne Istre. U Vrbniku dajući su pregledali i znamenit Vitezovićevu biblioteku, koja ima naročito značenje za noviju povijest Istre. Mladim srednjoškolcima za njihova boravka na Krku pružila se medju ostalim i prilika za razgledavanje Kr. ratnog broda »Dubrovnik« dok je bio u krčkoj luci. Na brodu su bili primljeni vrlo susretljivo te su u tančine razgledali »Dubrovnik«, njegov uredaj i pojedinosti koje su ih na brodu zanimale.

Iz Krka donijeli su naši srednjoškolci u Zagreb fizički oporav i mnogo duševne snage, potrebne u njihovom dalmatnem radu i razvitku.

ŠALJITE PRETPLATU!

setiti. Fizično že izčrpane, nas je držala konci edino še ta misel, da se vračamo domov z nepozabnimi utisi, ki so se vrstili pred nami kot v filmu.

SARAJEVO

Če bi hotel opisovati pot do Sarajeva, ki je vredna bogov, ne bi bilo dovolj prostora. Zvečer 21. avgusta nas je sprejelo Sarajevo, a sedaj skromno. Prišli so nas čakat le rojaci. To smo tudi želeli. Pot, ki smo jo izvršili v skoraj 14 dneh, je bila v resnici nadvse naporna in vračali smo se preko Sarajeva le zato, da izkoristimo čimbeni povratak in zaslišati našo ogledalo v Sarajevu.

Večera v Sarajevu nismo priedili, čeprav je bila to srčna želja tamošnjih rojakov. Naši pevci so bili tu že popolnoma izčrpani. Naravni se ni dalo zaporstavljati in obljubili smo jim, da se vrnemo k njim, sviči in z veselo pesmijo... *

Ljubljana, 24. avgusta 1933. Tretjo noč je vzel vase hlapon in nas peljal iz Sarajeva proti domu. Kratek počitek in okreplilo v Slav. Brodu, en pogled na Zagreb in nato — bela Ljubljana, v svojem večnem miru in počitku.

Uspeh je bil, tukaj morebitnim malenkostnim in populoma neizogibnim nepriljivim. Dol od Broda, preko Osike, Beograd, Niša in Skoplja je svet jasno dokazal, da živi tam bolj kot kje, misel o naši zaščiteni zemlji, misel o veliki krivici nad narodom in človekom, ki jo mora bližnja bodoč

Dieci za školu - cipele Rata

TALIJANSKA SREDNJEVROPSKA POLITIKA I TRST

Interesantne informacije engleskog lista »Daily Mail« javlja ove pojedinosti, koje su o planovima Mussolinija za oklanjanje privrednih teškoća u Madžarskoj i Austriji, izazvale u Londonu senzaciju. U pregovorima, koje je Mussolini imao sa Gömbösem i Dollfusom, došlo je do sporazuma o ovim mjerama:

1. Italija ustupa Austriji slobodnu zonu u tršćanskoj luci.

2. Austrija stvara trgovačku mornaricu, koja će ploviti pod austrijskom zastavom, a čije će glavno sjedište biti u Trstu.

3. Austrija će koncentrirati svoju prekomorsku trgovinu po mogućnosti u Trstu, koji će služiti i kao polazna luka za austrijsko iseljivanje.

4. Italija priznaje austrijskoj robi prilikom uvoza u Italiju preferencijski postupak.

5. Italija će pojačati uvoz iz Austrije na taj način, što će sve talijanske ustanove pod kontrolom države biti obvezane, da će preuzeti cijelokupan višak prihoda kukuruza, u koliko ne bi mogao biti prodan u druge zemlje.

Sporazum sa Madžarskom osim sličnih tačaka sadržava i odredbu o specijalnom postupku s madžarskom uvoznom robom. Italija se pored toga obvezuje, da će preuzeti cijelokupan višak prihoda kukuruza, u koliko ne bi mogao biti prodan u druge zemlje.

Tako Italija namjerava da Austriji i Madžarskoj pruži nova izvozna tržišta i da ublaži težak privredni položaj tih zemalja. »Daily Mail« naglašava, da taj sporazum neće biti samo od privrednog značenja, nego da će imati i važne političke posljedice, jer su ugovori tako veće prirode, da će se Madžarska i Austrija ubuduće jako orijentirati u pravcu Italije. Mussolinijev je plan, kaže dalje »Daily Mail«, da uvuče druge podunavskie zemlje u taj sporazum, da bi se na takav način za Austriju i Madžarsku stavio privredni sistem, koji im je potreban i povoljan.

PROMET TRSTA I DALJE PADA

Trst, augusta 1933. — Objavljene su statistike o prometu tršćanske luke u mjesecu julu ove godine. U prvih sedam mjeseci ove godine čitav je promet tršćanske luke iznosio 17.115.044 kvintala, a u prvih sedam mjeseci lanske godine 20.829.190 kvintala. Razlika, i to na manje, vrlo je velika!

INTERNACIONALNI KONGRESI U ITALIJI SLUŽE ZA PROPAGANDU FAŠIZMA.

Trst, augusta. — Fašistički listovi javljaju, da će se u Veneciji od 25. do 2. septembra o. god. održati XV. kongres internacionalne studentske konfederacije. Na kongresu će učestvovati delegati studenata iz 30 država. — Ovu prigodu upotrebit će Italija za propagandu fašizma, pa će, između ostaloga, državni potsekretar u ministarskom predsjedništvu Rossini održati predavanje o temi »Politika i ekonomija u fašističkoj državi«. Bit će priredjene razne izložbe, među ostalima izložba fašističkih GUF-a. Ova izložba obuhvatit će izložbu fašističke studentske književnosti, te se u popisu studentskih fašističkih listova, koji donose fašistički listovi, nalaze studentski listovi s ovim naslovima: »Knjiga i puška« (Milano), »Osvaljanja« (Rim), »Nova Italija« (Venecija), »Borba« (Trento), »Napad« (Bologna), »Ateneo« (Geneva) i još nekoj sa sličnim nazivima, veoma karakterističnim za duh u kojem se odgaja nova fašistička generacija.

GRADEŠKO KOPALIŠTE JE PRAZNO

Gradež, avgusta (Agis). — Naše kopalište je znano daleč naokoli, zaradi izredno obširne, lepe in peščene obale. Pod Austriju i tudi prva leta po vojni je bilo naše kopalište tako oblegano, da so gosti mogli že mesec prej rezervirati sobe. Zadnja leta je obisk zelo padel, vrhunec padca pa je bil dosežen letos. Vreme je sicer krasno, topili su lepih dñi, kar preveć — tada letoviščalje pa le ni! Obala je prazna in ravnotakno hoteli in restauracije. Pač pa je to eden izmed tolikih »blagrov« fašističnega gospodarstva!

Ernest Karlavaris

Dne 26. o. m. umro je naglo u Metlici tamošnji sreski načelnik i banski savjetnik Ernest Karlavaris, rodom Istran iz Kastva, vrlo poznata i popularna ličnost u našim istarskim redovima. Pogodila ga je kap. Pozvani liječnici dr. Kodra i dr. Omašen vidjeli su odmah da nema pomoći. I premijum je. Pokojni Karlavaris poboljevao je već duže vremena, ali njegovo stanje nije zadavalo zabrinutosti do nedavno, kad se je njegova bolest iznenada pogoršala i svršila smrću.

Pokojni E. Karlavaris rodjen je u Kastvu u uglednoj porodici 1881. godine. Pok. Vjekoslav Spinčić bio mu je ujak. Po svršenim školama služio je neko vrijeme kod pokrajinske vlade u Trstu, gdje je bio općenito poznat kao izvrstan činovnik a u našim slavenskim krovovima poštivan zbog svog patriotizma koji je svagdje isticao. Službovao je u Parizu i na Krku, gdje je doživio tri puta promjenu državne vlasti. Poslije rata prešao je u službu Jugoslavije, te je službovao u raznim mjestima, kao sreski načelnik u Sušaku, u Novom, u Delnicama, pri banskoj upravi u Zagrebu i konačno kao sreski načelnik u Metlici, na koju je službu postavljen kao odličan upravni činovnik, jer je to bio novi srez koji je trebalo sasvim iznova organizovati, što je pok. Karlavaris izveo na sveopće zadovoljstvo i svojih prepostavljenih i naroda.

Neko je vrijeme ranije službovao u Sl. Požegi, gdje je dosegao višak u svojoj karijeri, kao namjesnik velikoga župana. U Primorju pok. Karlavaris bio je vrlo dobro poznat i susretan sveopćim simpatijama i poštovanjem, a svuda gdje je služio ostavio je najljepše spomene, kao rjetko koji upravni činovnik. On je znao i u svojoj službi i van je spojiti i autoritet i ljuba-

znost i sušretljivost, i pokazivao je uvijek ljubav i razumijevanje svih potreba naroda koji mu je bio povijeren. Nije bio kanclerinski čovjek, nego čovjek naroda, koji se je neprestano kretnao među narodom i brinuo za sve njegove potrebe, potičući i provodeći rješenje svih važnijih pitanja, i upravo zbog takvog shvaćanja svoje službe, zbog toplote i ljubavi koju je uvijek pokazivao za narod, bio je svuda jako omiljen i kod svakog premještenja sa tugom i bolom ispravičan.

Njegova nagla smrt izazvala je opće žaljenje kod svih, koji su ga poznavali, a Metlika je bila naročito teško razalošćena. Ma da je tamo bio relativno kratko vrijeme, bio je veoma voljen i poštovan. To se moglo opaziti po sprovođu, a i po člancima, koji su u povodu njegove smrti izišli u ljubljanskim listovima »Slovencu« i »Jutru«. U tim se člancima zanosnim riječima govori o njegovim vrlinama i zaslugama za narod.

Od našeg emigrantskog društva »Krn« za srez Černomelj i Metlika primili smo obavijest o smrti načelnika Karlavarisa. — On je bio član »Krna« i bio je vrlo zaslužan za društvo. U dopisu se opisuje sprovod, koji je bio vrlo velik, da Metlika nije davno takvog sprovoda vidjela. To je dokaz o velikom poštovanju naroda prema pokolnom Karlavarisu. Bilo je mnogo vjenaca, a među ostalima i vjenac Banske uprave s napisom: »Posljednji pozdrav svojem odličnom činovniku«. Društvo »Krn« je položilo trnov vjenac, znak njege, na naše Golgotu. Na grobu je izrečeno više govora, u kojima se isticalo velike kriještosti i zasluge pokojnika. Među ostatima govorio je i predsjednik našega »Krna« i izrekao dirljiv govor o Karlavarisu kao usornom Istraniju.

Neka počiva u miru i neka mu je slava!

Italija sprema rat!

MUSSOLINI PONOVO PRIJETI EVROPI

Značajan govor u Cuneu

Trst, avgusta. U Cuneu, centru provincije, u kojoj se, na francuskoj granici, drže veliki vojnički manevri, Mussolini je održao govor, u kojem je, među ostalim, rekao:

Na ovom trgu, srcu vašeg lijepog grada, na podnožju one alpinske kose, koju nikada više ni na jednoj točki ne smije povrijediti neprijateljska vojska i tudi narod, hoću da kažem preko vas čitavom talijanskom narodu, da nad 6000 godina ljudske historije koju poznajemo daju jasnu lekciju da treba biti jak. Jaki narodi imaju u vrijeme mira bližih i daljih prijatelja. U doba njih se boje. Slabi narodi u vrijeme mira su sami i zaboravljeni, a u doba rata izvrgnuti su najvećoj opasnosti da budu uništeni. Treba biti jak prije svega brojno, jer ako su koljivek prazne, nacija star i opada. Treba biti jak u odvajnosti, ne osvrtati se nikada natrag, kad je već jedna odluka donesena, nego ići uvijek naprijed. Treba biti jak karakterom tako, da se hladnokrvnost ne gubi ni kada je nacija oba-

siana suncem slave ni kad na nju padnu nezasluženi udarci sudbine. Ja mogu da ovako govorim, jer nitko ne može osporiti talijanskog vlasti i talijanskog narodu iskreni želju za mirom, o čemu smo dali i dokaza. Četrnaest godina teških borba koje su nas veterani očeličile za sva iskušenja, koje su učinile nove generacije nestreljivima da mogu čeličiti svoju energiju i pokazati svoje oduševljenje. Učinile su od ovog talijanskog naroda za koji je u srcu osjećam duboku ljubav koja je bit mogažnog, jednu masu ljudsku kompaktu, jedinstvenu, složnu, koju nikakav element ni najmanje ne može pokolebiti. To je fašistička Italija koja se javlja u polovici dvadesetog stoljeća kao jedinstvena država, koja ima jednu riječ i jednu doktrinu spasu i života da dade svim civilizovanim narodima svijeta. Na završetku je Mussolini pozvao svoje slušatelje, da izdignu duh prema sutrašnjici ove Italije, koja će biti još snažnija i još veća, jer ćemo je mi takvom učiniti.

JULIJSKA KRAJINA VELIKI VOJNI LOGOR

Manevri, utvrđenja, topovi, rovovi, eksploziv, kamijoni, radio instalacije na svim stranama

Trst, avgusta 1933. — Od 3 do 27. avgusta na prostoru između sv. Lucije, Cerknog, Idrije i Vipave. U ovim su vježbama sudjelovali zborovi armija iz Trsta, Udina i Verone. Vježbe su vodjene pod vodstvom zapovjednika vojnog zabora armije Verone. Vježbama je sudjelovalo ukupno oko 40 pukovnija. U samoj općini Crni Vrh bilo je razmješteno pet pukovnija, i to 22 topnička, 11. tehnička i 51., 58. i 76. pješadijska. U Crnom Vruhu imala je svoj glavni stanak takodjer 10. brigada. Čitavo je topništvo motorizirano. Teškim teretnim automobilima su prevozili većinom poljske i gorske topove i razmještali oko novog Sveta Godovića i Zaloge, pa i na višim točkama, kao na Javorniku. Prilikom

vježba upotrebljavane su takodjer raketne puštenje.

Blizu Vojskoga i Hrušice bile su postignute radio stanice sa antenama od preko 50 metara visokim. Osim toga bilo je razmješteno po raznim krajevima 40 aparata za primanje radio viesti. Vojiske bilo je toliko, da su morali posjetiti seljacima čitave livade, da mogu postati šatore.

Kad su livade sve raskopane i pregažene napustili, plaćali su seljacima za svaku livadu po 20 do 30 lira odštete.

Za vrijeme vježba moralio je pučanstvo vojne zone šest puta naglo napustiti svoje domove. Tkogod je kritizirao, bio bi odmah uapšen. U Lomeku, Pod-

kraju na Cologi i drugdje bilo je mnogo uapšenih.

Prilikom vježba upotrebljavane su takodjer nove vrsti kaverna, koje su posljednjih godina gradjene po čitavom Hrušici, trnovskom kraju i oko Idrije. Ove se kaverne grade i dalje.

U Zalogu namjeravaju izgraditi podzemnu željezničku postaju, koja će spajati Goricu sa Čepovanom i dalje Vojško i Čenovnik te Zalog.

U Zalogu namjeravaju izgraditi podzemnu željezničku postaju, koja će spajati Goricu sa Čepovanom i dalje Vojško i Čenovnik te Zalog.

U Zalogu namjeravaju izgraditi podzemnu željezničku postaju, koja će spajati Goricu sa Čepovanom i dalje Vojško i Čenovnik te Zalog.

Osim kaverna su ove godine izgrađeni u Hrušici 15 kilometara nove ceste. Upravo dovršuju cestu između Vodice Cenc nad Colom. Ova je cesta 3 metra široka. Drugu cestu rade iz Podkraja Predžamo, a treću iz Podkraja direktno prema Vipavi. U svemu je u tom kraju zaposleno 2000 talijanskih radnika.

VELIKE VOJAŠKE VAJE PRI GORICI

Vrijedba, avgusta 1933. — (Agis.) Pred kratkim so se vršile na ozemlju Gorice do Podbrda velike vojaške vježe, katerih se je udeležilo, toplištvo, pehotu, kolesarji in druge vojne edinice. Stalno je krožilo nad vasmom u južnijih urah do 30 vojnih letal. Vojsko je bilo nastanjeno deloma u novih vojašnicah in drugih vojaških načinu, deloma v zapuščenih poslopnih tovarih in drugih praznih poslopnih domaćinov, ki jih danes ni več malo in le nekaj vojاست je bilo nastanjeno u šatorih. Na poljih so naredili veliko škodo, ki so jo le deloma izplačali. Ljudstvo željno pričakuje kaj se bo rodilo iz tega ropotanja.

IMENA EDVARDA RUSJANA I JOSIPA ZUPANČICA DANA SU NOVIM HANGARIMA NA AERODROMU U LJUBJANI

Pred dva tjedna imala je Ljubljana velike avijatičke svečanosti. Tom prilikom otvorena su svečano dva nova hangara, jedan za civilnu aviaciju, a drugi za vojnu. Prvi je dobio ime po Edvardu Rusjanu, prvom jugoslavenskom avijatičaru, koji je još prije rata pao za vrijeme jedne eksibicije u Beogradu, i on je prvi jugoslavenski pilot, koji je tragično poginuo, a bio je rodom iz Gorice. Vojni hangar dobio je ime po Josipu Zupančiću, koji je nedavno pao kao vojni pilot i koji je takodjer bio naš zemljak, rodom iz Julijske Krajine.

ZAHVALA JUGOSLOVENSKE MATICE

Prilikom smrti blage uspomene pok. istarskog učitelja gosp. Lovra Tončića darovala je njegova porodica Jugoslovenskoj Matici za siromašne istarske izbjeglice 15 komada raznih odjevnih predmeta (odijela, rublja, i obuće).

U ime nadarenih siromašnih Istrana izrazuje se porodicu blage uspomene pok. istarskog učitelja gosp. Lovra Tončića darovala je njegova porodica Jugoslovenskoj Matici za siromašne istarske izbjeglice 15 komada raznih odjevnih predmeta (odijela, rublja, i obuće).

U ime nadarenih siromašnih Istrana izrazuje se porodicu blage uspomene pok. istarskog učitelja gosp. Lovra Tončića darovala je njegova porodica Jugoslovenskoj Matici za siromašne istarske izbjeglice 15 komada raznih odjevnih predmeta (odijela, rublja, i obuće).

SASTANAK U DRUŠTVU »ISTRÀ«.

Pozivaju se svi članovi društva »Istra«, da dodiju na članski sastanak, koji se održava u nedjelju dne 3. septembra u 9 i pol sati prije podne u društvenim prostorijama (Borščevica ulica 40).

Uz dnevni red bit će govor o emigrantskom kongresu u Ljubljani i o emigrantskom taboru u Celju. — Odbor.

Upozoravamo sve preplatnike dužnike da smo im posebnim pismom poslali opomenu i ček, pa ih uljedno molimo da se odazovu našemu pozivu i da podmire zaostalu preplatu.

Ig. Breznikar

Irgovina kave i caja. — Vlastita elektroprizna i elektromlin za mjevenje.

ZAGREB, ILICA BROJ 65
Telefon 7657